

Артем Пожар

**КРЕДИТНО-КООПЕРАТИВНИЙ
СЕКТОР ЕКОНОМІКИ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН**

Монографія

Полтава
2013

**Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
(ПУЕТ)**

А. А. Пожар

**КРЕДИТНО-КООПЕРАТИВНИЙ
СЕКТОР ЕКОНОМІКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
КРАЇН**

Монографія

**Полтава
ПУЕТ
2013**

УДК 334.732.2(4)
ББК 65.262.118
П46

Рекомендовано до видання, розміщення в електронній бібліотеці та використання в навчальному процесі вченою радою ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», протокол № 4 від 17 квітня 2013 р.

Автор:
А. А. Пожар

Рецензенти:
З. О. Луцишин, д. е. н., професор (Київ)
О. А. Довгаль, д. е. н., професор (Харків)

Пожар А. А.

П46 Кредитно-кооперативний сектор економіки європейських країн : монографія / А. А. Пожар. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – 269 с.

ISBN 978-966-184-239-6

Монографія розкриває особливості зародження, розвитку і сучасного стану кредитно-кооперативних систем у європейських країнах. Основний акцент зроблено на виокремленні цінного досвіду європейських кооперативних банків і кредитних спілок, що має бути врахований в ході розбудови української системи кредитної кооперації.

Книга розрахована на учасників кредитно-кооперативного руху, дослідників, викладачів, студентів, а також усіх, хто зацікавлений у питаннях розвитку кредитної кооперації.

УДК 334.732.2(4)
ББК 65.262.118

ISBN 978-966-184-239-6

© А. А. Пожар, 2013
© Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі», 2013

З приводу придбання монографії звертатися за адресою:

a_pozhar@mail.ru

Тел.: 067 935-87-05

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	5
РОЗДІЛ 1. КРЕДИТНО-КООПЕРАТИВНИЙ СЕКТОР В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ.....	15
Німеччина	15
Австрія.....	31
Франція.....	40
Нідерланди.....	54
Бельгія	64
Швейцарія	66
Люксембург	68
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ.....	70
Великобританія.....	70
Ірландія.....	75
Ісландія	78
Данія	78
Норвегія.....	82
Швеція	84
Фінляндія.....	88
Естонія.....	95
Латвія.....	97
Литва.....	103
РОЗДІЛ 3. КООПЕРАТИВНІ КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ В КРАЇНАХ ПІВДЕННОЇ ЄВРОПИ.....	113
Італія	113
Іспанія.....	125
Португалія	132
Греція.....	136
Македонія.....	144
Албанія	148
Туреччина.....	149
Кіпр.....	151

РОЗДІЛ 4. СТАН СЕКТОРУ КООПЕРАТИВНОГО КРЕДИТУВАННЯ В КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ.....	154
Польща	154
Чеська Республіка	170
Угорщина	175
Болгарія	184
Румунія	190
РОЗДІЛ 5. СТАНОВЛЕННЯ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ СНД.....	196
Російська Федерація	196
Беларусь	206
Україна	210
Республіка Молдова	220
Вірменія	225
Азербайджан	232
Грузія	234
Висновки	237
<i>Список використаних інформаційних джерел.....</i>	<i>244</i>

ВСТУП

Виникнення і поширення кооперативного руху в ХІХ ст. тісно пов'язані з прагненням незахищених верств населення європейських країн самостійно забезпечити себе необхідними товарами і послугами. Об'єднуючись і створюючи кооперативні організації, селяни і міщани, фермери, рибалки, ремісники, дрібні торговці власними силами й коштом створювали собі умови для отримання дешевших споживчих товарів, кредитів, страхових, будівельних та інших послуг.

Три найпоширеніших види кооперації (споживча, сільськогосподарська і кредитна) виникли, відповідно, у Великобританії, Франції та Німеччині. Саме з Європи кооперативний рух поширився до інших регіонів світу. На сьогодні, близько 1 млрд людей є членами різноманітних кооперативів, які створили понад 100 млн робочих місць.¹

Завдяки демократичним і прозорим принципам діяльності та управління, а також важливій соціальній місії, кооперативна форма господарювання зазнала значного поширення в Європі, Америці, Африці, Азії, Австралії. Виникли різні типи кооперативів: окрім споживчих, сільськогосподарських і кредитних, успішно функціонують страхові, енергетичні, будівельні, житлові, дачні, гаражні, ремісницькі, санаторно-курортні, медичні, освітні, похоронні та ін.

Значна частка населення багатьох країн (і розвинутих, і таких, що розвиваються) належить до числа членів принаймні одного кооперативу. Так, членами фінської системи споживчих кооперативів S-Group є майже 1,5 млн осіб, що представляють 28 % населення і 62 % усіх домогосподарств країни. У Франції 23 млн осіб (близько 38 % населення) є членами кооперативів,

¹ History of the co-operative movement [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт Міжнародного Кооперативного Альянсу – Режим доступу: <http://ica.coop/en/what-co-op/history-co-operative-movement>

75 % усіх французьких аграрних виробників є кооператорами. Кожен третій мешканець Франції користується послугами кооперативного банку. У Німеччині членами кооперативів є близько 20 млн. мешканців (25 % населення). В Ірані – 23 млн осіб (33 % населення).

Кооперативний сектор займає важливе місце в економіках більшості країн світу. Так, наприклад, у сфері продажу продуктів харчування і товарів масового споживання Угорщини, 14,4 % належать системі Co-op Hungary. Внесок іранських кооперативів у ВВП країни склав 6 %. В Японії до кооперативного руху залучено 91 % усіх фермерів, а частка споживчих кооперативів у національному ринку харчових продуктів склала 5,9 %. В Кореї 90 % фермерів є кооператорами. В Кенії 45 % ВВП і 31 % депозитів приходить саме на кооперативний сектор. Частка Кувейтської системи споживчої кооперації в національній сфері роздрібною торгівлі складає 70 %.²

До того ж, кооперативи забезпечують населення робочими місцями, випереджаючи транснаціональні корпорації на 20 %. Так, в Чехії кооперативи створили 56 тис. робочих місць, в Німеччині – 440 тис., у Франції – 1 млн.³

Кредитна кооперація, безумовно, є одним з найбільш поширених і важливих для економік країн сектором. Протягом своєї понад 150-річної історії, вона пройшла складний еволюційний шлях, який мав свої характерні особливості у кожній окремій країні. Батьківщиною кредитної кооперації стала Західна Європа, передусім – Німеччина. ХІХ століття ознаменувалося значним економічним і соціальним розвитком господарюючих суб'єктів, у тому числі селянських господарств і дрібних міських виробників та підприємців. Передумовою виникнення і розвитку кредитної кооперації була гостра потреба дрібних господарств і населення в обігових коштах.

Іншою причиною виникнення та розвитку кредитної кооперації стала діяльність банків та лихварів. Банки переважали за

² The Co-operative Movement Around the World [Електронний ресурс] : wedge.coop – Режим доступу: <http://www.wedge.coop/newsletter/april-may-2012/cooperative-movement-around-the-world>

³ The Co-operative Movement Around the World [Електронний ресурс] : wedge.coop – Режим доступу: <http://www.wedge.coop/newsletter/april-may-2012/cooperative-movement-around-the-world>

кількістю і силою впливу в містах, а лихварі – у сільській місцевості. Сільські лихварі мали у своєму розпорядженні відносно невеликі кошти і діяли ізольовано від міського фінансового ринку, що значно підсилювало їх монопольне становище.⁴ Тому, відсоткові ставки сільських лихварів перевищували міські у п'ять та більше разів. Існували значні складнощі з отриманням кредиту і в місті, особливо для дрібних підприємців. Банківські установи вимагали від позичальників надійної застави, як правило у формі нерухомого майна. Окрім цього, процедура отримання кредиту була громіздкою і вимагала багато часу. Дані обставини стали передумовами пошуку нової форми надання кредитних послуг, яка б задовольняла потребу широких верств населення у швидких і відносно недорогих кредитах. Так з'явилася ідея кооперативного кредиту.

Головними теоретиками кредитної кооперації виступили Фрідріх Вільгельм Райффайзен і Герман Шульце-Деліч. Запропоновані ними форми організації та функціонування кредитних кооперативів стали принципово новим механізмом вирішення проблеми кредитування населення. І хоча вони суттєво відрізнялися одна від одної, будучи орієнтовані на обслуговування відповідно сільського і міського населення, існували і спільні риси, що базувалися на кооперативній ідеї фінансової взаємодопомоги.

Ф. Райффайзен (1818–1888), визнаний основоположником сільської кредитної кооперації, прийшов до віри в ідеали кооперації через протестантсько-християнські погляди. Виступаючи водночас теоретиком і практиком кредитної кооперації, Райффайзен створив систему кредитних кооперативів, які, окрім кредитування, також здійснювали постачальницько-збутову діяльність для своїх членів.⁵ Принципи діяльності кредитних кооперативів, сформульовані Райффайзенем, дещо відрізнялися від принципів функціонування споживчої кооперації. По-перше, кредитні товариства (або сільські каси) Райффайзена не мали паїв і не базувались на пайовому капіталі. Пізніше система паїв

⁴ Шкляр М. Ф. Кредитная кооперация : учебное пособие / М. Ф. Шкляр. – М. : Дашков и К, 2003. – С. 13.

⁵ Гончаренко В. В. Кредитна кооперація: форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К. : Глобус, 1998. – С. 121.

була введена за вимогою закону, проте їх розмір був мінімальним. По-друге, кількість членів товариства обмежувалась територіально: усі його члени мали мешкати в межах одного чи кількох сіл і, по можливості, знати один одного. По-третє, одна особа не мала права одночасно бути членом двох і більше товариств. По-четверте, праця управлінського персоналу кредитних товариств, за виключенням бухгалтера, була добровільною і неоплачуваною. По-п'яте, як зазначає М. Туган-Барановський, «характерною особливістю райффайзенівського товариства є відсутність узгодженості між активними і пасивними операціями товариства: райффайзенівське товариство визнає себе абсолютно вільним щодо розміщення поступаючих до нього вкладів і, як правило, дає довгострокове розміщення вкладам, що поступили до нього на короткі терміни».⁶ Найважливішим принципом була демократичність управління: «один член – один голос».

У своїй роботі «Die Darlehenskassen Vereine» Райффайзен зазначав, що завдання кредитних товариств не обмежуються лише наданням грошових коштів⁷, вони мають нести також ряд інших важливих функцій, таких як реалізація продукції праці членів товариства, придбання необхідного для їх трудової діяльності інвентарю та обладнання, просвітницька та культурна діяльність.

Першим із створених Ф. Райффайзенем кредитних кооперативів було Гедерсдорфське кредитне товариство (1864).⁸ Принципи діяльності, проголошені Райффайзенем, увійшли до статутів багатьох наступних кооперативів: духовна, моральна та матеріальна допомога членів; спільне управління діяльністю кооперативу усіма його членами; необмежена солідарна відповідальність членів; територіальне обмеження діяльності кооперативу; обмеження максимального розміру пайових внесків членів; накопичення неподільного фонду.

⁶ Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский. – М. : Экономика, 1989. – С. 234.

⁷ Maxeiner R., Dr. Aschhoff, Dr. Wendt. Raiffeisen. Der Mann die Idee und das Werk [Електронний ресурс]: amazon.de – Режим доступу: <http://www.amazon.de/Raiffeisen-Der-Mann-Idee-Werk/dp/B0011DFG7M>

⁸ Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский. – М. : Экономика, 1989. – С. 32.

Основоположником міської кредитної кооперації виступив Г. Шульце (1808–1883). За висновком В. А. Косинського, передумовами для створення кредитних товариств в містах стала нездатність сировинних товариств того часу забезпечити себе фінансуванням.⁹ У 1850 році в місті Деліч, Г. Шульце започаткував перший кредитний кооператив, який мав назву ощадно позичкове товариство або Volksbank (народний банк, *нім.*) і дав поштовх подальшому розвитку кредитного кооперативного руху Німеччини, Європи та усього світу.

Діяльність народних банків Шульце-Деліча базувалася на наступних принципах. По-перше, товариство мало значний власний пайовий капітал, сформований за рахунок відносно великих пайових внесків членів. По-друге, поле членства не обмежувалося місцем проживання. По-третє, на пайові внески нараховувалися, по можливості, більші дивіденди, ніж відсотки на залучені кошти. По-четверте, відсоткова ставка за користування кредитами була досить високою, хоча й трохи меншою за середню ринкову. По-п'яте, перелік фінансових послуг товариств наближався до переліку послуг банківських установ. По-шосте, робота членів правління була оплачуваною. По-сьоме, члени товариства несли необмежену відповідальність по його боргах. По-восьме, послуги могли надаватися не тільки членам кооперативу. Варто відзначити, що управління здійснювалося на демократичних засадах (за принципом «один член – один голос»), але члени товариств часто були пасивними. Будь-яка допомога з боку держави чи інших осіб (не членів) відкидалася.

За теорією Шульце, кредитна кооперація мала відігравати досить скромну роль, проте на практиці виявилось, що вона стала головним елементом всього створеного ним кооперативного руху. За своєю природою, кредитні кооперативні організації в ідеалі мають некапіталістичний характер, головною ціллю їх створення є зменшення затрат на отримання кредитів, а внаслідок – збільшення трудового доходу. Якщо товариства Райффайзена можна назвати «кредитними кооперативами в чистому ви-

⁹ Косинський В. А. Учреждения для мелкого кредита в Германии / В. А. Косинский. – М., 1901. – С. 15.

ді», то товариства Шульце, на думку Туган-Барановського, мали подвійний характер.¹⁰ Вони водночас втілювали ідеали кооперативного руху (зменшення витрат на кредити за рахунок кооперації), а також ідеали капіталістичного світу (надання своїм членам найбільших дивідендів на паї). Саме тому соціальний склад членів товариств Райффайзена і Шульце-Деліча значно відрізнявся.

Ці дві базові, фундаментальні моделі кредитних кооперативів (Райффайзена і Шульце-Деліча) поширилися по усьому світу, набуваючи у кожній країні своїх специфічних рис. Однак, вони завжди базувалися на кооперативних принципах, закладених ідеологами кредитної кооперації.

У світі існують різні види фінансово-кредитних кооперативів, особливості діяльності яких визначаються національним законодавством кожної конкретної держави. У одних країнах кредитні кооперативи надають лише фінансові послуги, в інших – можуть додатково здійснювати і товарні операції, в третіх – бути універсальними кооперативами з фінансовими функціями. Кредитні кооперативи у різних країнах можуть мати різну назву: кредитна спілка (credit union) – найпоширеніша назва кредитного кооперативу в США, Канаді, Великобританії та багатьох інших країнах; фольксбанк і райффайзенбанк – в Німеччині; кооперативна ощадно-кредитна спілка – у Польщі; народна каса – у Квебеку (Канада); народний банк або кредитний кооператив – у Франції та багатьох країнах Африки. Крім того, у окремих країнах кредитні кооперативи можна зустріти під найрізноманітнішими назвами: кредитне товариство, фінансовий кооператив, кооперативна ощадно-позикова асоціація, народний банк, кооперативний банк, будівельно-позикова асоціація, бідняцький банк (poor men's bank), сільська база, каса взаємодопомоги, товариство взаємного кредиту тощо.^{11, 12}

¹⁰ Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский. – М. : Экономика, 1989. – С. 60

¹¹ Гончаренко В. В. Кредитна кооперація: Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К. : Глобус, 1998. – С. 153.

Отже, сучасні кредитні кооперативи представлені двома найпоширенішими типами: кооперативними банками (переважно в країнах Європи) та кредитними спілками (в більшості регіонів світу) і складають кредитно-кооперативний сектор економік багатьох країн. У світі налічується понад 51 тис. кредитних спілок, понад 3,8 тис. кооперативних банків, кількість їх членів – відповідно 196,5 млн і 56,4 млн осіб, загальні активи – відповідно 1 564 млрд дол. і 9 733 млрд дол.^{13, 14}

В сучасній незалежній Україні кредитно-кооперативний сектор економіки почав відроджуватись на початку 1990-х років у формі кредитних спілок. За перші 20 років свого існування, вони пройшли досить складний шлях, зазнавши значних змін як в юридичному статусі, так і в оцінці та сприйнятті суспільством.

В сучасний період кредитно-кооперативна система України потребує суттєвих змін: у сфері законодавчого регулювання; у сфері організованого саморегулювання на національному рівні; у сфері розбудови і розвитку сервісної інфраструктури; у сфері зв'язків із громадськістю й відносин із суспільством; у сфері «очищення» усього сектору й повернення до кооперативних принципів, ідей та цілей.

Світовий і, передусім, європейський досвід становлення кредитно-кооперативного сектору є надзвичайно важливим для реформування та ефективного розвитку української кредитної операції.

Розвиток кредитної кооперації в окремих країнах було досліджено в монографіях, дисертаціях та статтях професорів В. В. Гончаренка^{15, 16} і А. О. Пантелеймоненка.^{17, 18, 19, 20} При цьому слід

¹² Пожар Артем Анатолійович. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Пожар Артем Анатолійович. – Полтава, 2007.

¹³ Statistical Report of World Council of Credit Unions [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/statreport>

¹⁴ Key statistics as on 31-12-11 (Financial Indicators) [Електронний ресурс] : European Association of Co-operative Banks (EACB) – Режим доступу: https://www.globalcube.net/clients/eacb/content/medias/key_figures/Key_statistics_2011_financial_indicators.pdf

¹⁵ Гончаренко В. В. Кредитна кооперація: форми економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К. : Глобус, 1998. – 330 с.

значити, що більшість згаданих робіт охоплювали розвиток кредитної кооперації в деяких європейських країнах від моменту зародження й до кінця XX ст., в той час як сучасний історичний етап (початок XXI ст.) залишається не достатньо дослідженим. Серед зарубіжних дослідників європейської кредитної кооперації варто виділити R. Ayadi, D. T. Llewellyn, R. H. Schmidt, E. Arbak, W. P. De Groen, R. J. Palomo, A. Melian, A. M. Tarantola, G. Ferri, B. Ackermann, S. Best.

Інформаційна база, використана у роботі над монографією, включає найрізноманітніші джерела: монографії, наукові і довідникові статті, звіти урядових структур, кооперативних асоціацій та проектів технічної допомоги тощо.

Відповідно до класифікації, запропонованої Статистичним відділом Організації Об'єднаних Націй²¹, досліджувані європейські країни згруповані за географічною ознакою у такі основні блоки: **Західна Європа** (Німеччина, Австрія, Франція, Нідерланди, Бельгія, Швейцарія, Люксембург); **Північна Європа** (Великобританія, Ірландія, Ісландія, Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва); **Південна Європа** (Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Македонія, Албанія, Туреччина, Кіпр) та **Східна Європа** (Польща, Чеська Республіка, Угорщина, Бол-

¹⁶ Гончаренко Владислав Васильович. Становлення світової системи кредитної кооперації: теорія, методологія, практика : дис. ... док. екон. наук : 08.05.01 / Гончаренко Владислав Васильович. – К., 2002.

¹⁷ Пантелеймоненко А. О. Діяльність європейських кооперативних банківських систем у контексті світової фінансово-економічної кризи: Розділ 5. / А. О. Пантелеймоненко // Функціонування банківського сектору та кредитної кооперації: теорія і практика : монографія [за науковою редакцією проф. Брітченка І. Г.] – Полтава : Редакційно-видавничий відділ Полтавського університету економіки і торгівлі, 2010. – 152 с.

¹⁸ Пантелеймоненко А. О. Аналітичний огляд системи кооперативних банків Австрії у контексті світової фінансової кризи / Андрій Олексійович Пантелеймоненко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2010. – № 2. – С. 6–11

¹⁹ Пантелеймоненко А. О. Досвід кооперативних банків Італії: загальна характеристика та практичне значення для розвитку фінансово-кредитної системи України / Андрій Олексійович Пантелеймоненко // Українська кооперація. – 2010. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/2010-3/num/pantelejmonenko.htm>

²⁰ Пантелеймоненко А. О. Про чинники ефективного функціонування системи кооперативних банків Німеччини в умовах світової фінансово-економічної кризи / Андрій Олексійович Пантелеймоненко, Корягін Олександр Васильович // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – № 3 (34). – С. 53–55.

²¹ Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings [Електронний ресурс] : United Nations Statistics Division – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>

гарія, Румунія). Окремо виділено **країни СНД** (Російська Федерація, Беларусь, Україна, Республіка Молдова, Вірменія, Азербайджан, а також колишній член СНД – Грузія), що дає змогу прослідкувати розвиток кредитної кооперації на території пострадянських країн.

Такий підхід дає можливість точніше відобразити й систематизувати особливості розвитку кредитної кооперації в різних регіонах Європи, адже багато в чому їх спільна загальна історія мала значний та схожий вплив і на становлення кооперативного руху.

В ході роботи над монографією було поставлено **наступні цілі**:

- зібрати, узагальнити і систематизувати інформацію щодо появи, розвитку і сучасного стану кредитно-кооперативного – сектору економік європейських країн;
- виявити особливості становлення і трансформації кредитних кооперативів у країнах Європи;
- доповнити і розширити існуючі дослідження в даному напрямку;
- з'ясувати і виділити основні напрямки використання європейського досвіду в розбудові українського кредитно-кооперативного сектору.

Об'єктом дослідження виступили національні кредитно-кооперативні системи країн Європи, що зумовлено: по-перше, важливістю врахування європейського досвіду в процесі становлення української кредитної кооперації; по-друге, дана проблематика вже отримала певне відображення у наукових дослідженнях автора.^{22, 23, 24, 25}

²² Пожар Артем Анатолійович. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Пожар Артем Анатолійович. – Полтава, 2007.

²³ Пожар А. А. Особливості сучасного розвитку кредитних спілок Великобританії / Артем Анатолійович Пожар // Міжнародний кооперативний рух : генезис та тенденції сучасного розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 лютого 2012 р. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С. 215–219.

²⁴ Пожар А. А. Особливості урядової підтримки кредитної кооперації в країнах світу в період глобальної економічної кризи / Артем Анатолійович Пожар // Споживча кооперація України: історичний досвід, сучасний розвиток, стратегічні орієнтири : збірник наукових доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів : Львівська комерційна академія, 2010. – С. 312–315.

В ході аналізу європейського кредитно-кооперативного досвіду, в монографії досліджено існуючі моделі кредитних кооперативів та їх національних систем, сервісної інфраструктури, особливості державної підтримки та законодавчого регулювання їх діяльності. Автор ставив за мету не стільки здійснити ґрунтовне дослідження кредитно-кооперативних секторів європейських країн, скільки – зібрати, систематизувати і представити читачеві наявну інформацію. Дана робота є продовженням досліджень, розпочатих автором і його попередниками, та представляє собою посильний науковий доробок до вітчизняної та світової кооперативної наукової думки.

²⁵ Пожар А. А. Реструктуризація кредитних спілок в ринкових умовах / Артем Анатолійович Пожар // Сучасні механізми управління ЗЕД підприємств : Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка». – Донецьк, 2005. – Т. VI. – Вип. 43. – С. 160–168.

РОЗДІЛ 1. КРЕДИТНО-КООПЕРАТИВНИЙ СЕКТОР В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

*Німеччина, Австрія, Франція, Нідерланди, Бельгія,
Швейцарія, Люксембург*

НІМЕЧЧИНА

Поява кооперативних банків у Німеччині датується серединою XIX століття. На той час банківський сектор був не дуже добре розвиненим, і більшість як міського, так і сільського населення не мала доступу до кредитування. Швидка індустріалізація та зростання чисельності населення робили життя більшості німців все важчим.²⁶

Народні банки

Франц Герман Шульце (Franz Hermann Schulze), здобувши юридичну освіту в Лейпцизькому університеті, працював на посаді судді у дрібних містечках Пруссії та місті Деліч. Після революції 1848 року його обрали депутатом до Національних зборів від міста Деліч (після чого до його прізвища додалась відповідна приставка).²⁷ Як депутат, він активно долучився до справи розв'язання проблем трудящих, глибоко студював Сен-Сімона, Фур'є, інших французьких та німецьких мислителів.²⁸ Світогляд та кооперативні переконання Шульце склалися під сильним впливом французького утопічного соціалізму, осмисленого з точки зору суспільного середовища німецької дрібної

²⁶ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

²⁷ Cooperative / Credit Union Dictionary and Reference. Jack and Connie McLanahan Editors. Cooperative Alumni Association, USA – p. 292 [Електронний ресурс] : books.google.com.ua – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books/about/Cooperative_credit_union_dictionary_and.html?id=QEKYAAAAIAAJ&redir_esc=y

²⁸ Історія кооперативного руху : підручник для кооперативних вузів / Бабенко С. Г., Гелей С. Д., Гончарук Я. А. та ін. – Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів : Інститут українознавства НАНУ, 1995. – С. 47.

буржуазії, до якої він належав.²⁹

Шукаючи можливі шляхи допомоги міським ремісникам та робітникам, Шульце-Деліч дійшов висновку, що для них єдиним засобом покращення життя може стати лише виробнича кооперативна асоціація (артіль). На його думку, кооперативний рух мав починатись із створення кредитних та споживчих товариств, які допомогли б фабричним робітникам та ремісникам накопичити певні заощадження, що дозволить їм піднятися на другий щабель кооперації.³⁰

Розуміючи всю складність практичної реалізації своєї теорії, Шульце сконцентрував увагу на простіших та реальніших формах взаємодопомоги. Вже в 1849 році він створив у м. Деліч два сировинних кооперативних товариства: столярів і шевців³¹ та споживче товариство³², а в 1850 році – перший кредитний кооператив, який отримав назву «народний банк».³³ З цього моменту почався розвиток кредитно-кооперативного руху в Німеччині.

Створені Шульце кредитні кооперативи отримали загальну назву **народні банки** (Volksbanken) або **ощадно-позичкові товариства** і функціонували переважно у міській місцевості. Їх типовими членами були ремісники та дрібні торгівці.³⁴

Робота в містах, особливо великих, де люди мало знають одне одного, вимагала специфічних підходів до організації фінансової взаємодопомоги. Тому ощадно-позичкові товариства Шульце-Деліча, маючи кооперативну природу та ґрунтуючись

²⁹ Гончаренко Владислав Васильович. Становлення світової системи кредитної кооперації: теорія, методологія, практика : дис. ... док. екон. наук : 08.05.01 / Гончаренко Владислав Васильович. – К., 2002. – С. 113–114.

³⁰ Гончаренко Владислав Васильович. Становлення світової системи кредитної кооперації: теорія, методологія, практика : дис. ... док. екон. наук : 08.05.01 / Гончаренко Владислав Васильович. – К., 2002. – С. 113–114.

³¹ Genossenschaften. Handbuch für die genossenschaftliche Warenwirtschaft. Helf 1. / Raiffeisen, – Deutscher Genossenschafts-Verlag eG, Wiesbaden, 1990. – p. 4.

³² Історія кооперативного руху : підручник для кооперативних вузів / Бабенко С. Г., Гелей С. Д., Гончарук Я. А. та ін. – Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів : Інститут українознавства НАНУ, 1995. – С. 50.

³³ Molvig D. Credit Union Orientation. Staff Training and Recognition Program, Credit Union National Association, Medison, USA. – 1990. – p. 32.

³⁴ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

на кооперативних принципах, в основу свого фінансового механізму діяльності закладали принципи, близькі до тих, що застосовувались банками та іншими фінансовими установами. Метою першого народного банку Шульце, згідно з його статутом³⁵, було постачання своїм членам коштів. Їхнім джерелом були пайові членів, вступні внески, резервний капітал, а також вклади і позичені кошти. Пай та вступний внесок можна було сплачувати одразу або частинами.³⁶

З часом товариства Шульце-Деліча стали характеризуватися такими ознаками:

1. Товариство мало значний власний пайовий капітал, сформований за рахунок пайових внесків членів;
2. Поле членства товариства не обмежувалось;
3. На пайові внески нараховувались, по можливості, більші дивіденди, ніж відсотки на залучені кошти;
4. Висока відсоткова ставка за кредит, але трохи нижча, ніж в інших фінансових установах (ринковий відсоток);
5. Перелік фінансових послуг товариств наближався до переліку банківських послуг;
6. Робота членів правління була оплачуваною;
7. Члени ощадно-позичкового товариства несли необмежену відповідальність по його боргах;
8. Члени ощадно-позичкових товариств часто були пасивними;
9. Послуги часто надавались не тільки членам кооперативу.³⁷

Такими були головні риси ощадно-позичкового товариства Шульце-Деліча, яке в своїй діяльності дуже нагадувало банківську установу, тому й отримало назву «народний банк». Але головною ідеєю Шульце-Деліча було зробити свої банки «при-

³⁵ Історія кооперативного руху: підручник для кооперативних вузів / Бабенко С. Г., Глей С. Д., Гончарук Я. А. та ін. – Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1995. – С. 48.

³⁶ Гончаренко В. В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні. – К., «Глобус», 1998. – С. 131–135.

³⁷ Гончаренко В. В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні. – К., «Глобус», 1998. – С. 131–135.

мусовими ощадними касами»³⁸, щоб навчити членів товариства робити заощадження.³⁹

Райффайзенбанки

В районі Вестервальд (Westerwald), дуже бідній гірській місцевості у Райнланді (Rhineland), місцевий сільський голова **Фрідріх Вільгельм Райффайзен** (Friedrich Wilhelm Raiffeisen) був вражений бідами, що бачив навколо себе, в результаті чого у 1864 році він створив Гедерсдорфське кредитне товариство, яке можна вважати першим сільським кредитним кооперативом⁴⁰, і модель якого поширилася по усьому світу. Велика кількість сільських кредитних кооперативів й досі називається «райффайзенбанками».⁴¹

Райффайзенівське кредитне товариство діяло на основі специфічних, пов'язаних у одну систему організаційно-економічних принципів. У книзі «Кредитні товариства як засіб від бідності селян, фабричних робітників та ремісників», виданій у 1866 році⁴², Райффайзен описав та обґрунтував свою систему самопомоги для сільського населення. Але, викладаючи свої погляди у вказаній книзі, він не наводив вичерпного переліку організаційних та економічних принципів функціонування системи фінансової самопомоги селян. Тому різні дослідники, аналізуючи зміст книги, на власний розсуд виділяють певні положення як «принципи Райффайзена».

Так, наприклад, Г. Вольф⁴³ виділив у системі Райффайзена вісім принципів:

1. Заперечення вступних та пайових внесків;
2. Відсутність видачі дивідендів членам;
3. Спрямування чистого доходу товариства в запасний та за-

³⁸ Вольф Г. В. Принципы Л. Луццати // Кооперативная хрестоматия. Сб. стат. и речей о кооперации / под ред. Е. Ленской. – Б-ка кооператора. – М.: Издание Всероссийского Центрального Союза Потребительских Обществ, 1919. – С. 79.

³⁹ Гончаренко В. В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні. – К., «Глобус», 1998. – С. 131–135.

⁴⁰ Raiffeisen 1818-1888. / Raiffeisen, – Deutscher Raiffeisenverband e.V., Bonn, 1995, p. 4.

⁴¹ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

⁴² Friedrich Wilhelm Raiffeisen [Електронний ресурс]: сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Wilhelm_Raiffeisen.

⁴³ Вольф Г. В. Народные банки / Вольф Г. В. – 1915. – С. 112–117.

сновницький фонди, які є власністю товариства, а не членів;

4. Безкоштовна робота членів правління та ради;
5. Локалізація, тобто обмеження району діяльності товариства;
6. Необмежена майнова відповідальність членів;
7. Надання позичок тільки членам;
8. Надання позичок виключно на виробничі цілі.

Інший дослідник кооперативного руху, А. Н. Анциферов⁴⁴ до перелічених вище принципів додає ще два:

- Заборона членам товариства бути одночасно членами двох або більше товариств;
- Зобов'язання товариства керуватись у своїй діяльності системою обліку та положеннями, розробленими об'єднанням, до якого входить товариство, та підлягати контролю з його боку.⁴⁵

Найголовнішими, фундаментальними принципами діяльності товариств Райффайзена можна вважати такі положення:⁴⁶

1. Відсутність пайового капіталу (членських внесків);
2. Необмежена відповідальність членів по боргах товариства;
3. Обмеження району діяльності товариства;
4. Надання позичок лише членам товариства з урахуванням особистості позичальника;
5. Безплатна робота у виборних органах управління та демократичний контроль в організації.⁴⁷

Наскільки б відмінними на перший погляд не здавалися кредитні товариства Райффайзена та ощадно-позичкові товариства Шульце-Деліча, природа їхня була однаковою – це були кооперативні організації. Вони створювалися з метою самопомоги, мали демократичну структуру управління, кожен член мав один

⁴⁴ Анциферов А. Н. Кооперация в сельском хозяйстве Германии и Франции / А. Н. Анциферов. – Х., 1909. – С. 29.

⁴⁵ Гончаренко В. В. Кредитна кооперация. Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні / В. В. Гончаренко. – К., «Глобус», 1998. – С. 121.

⁴⁶ Cooperative / Credit Union Dictionary and Reference. Jack and Connie McLanahan Editors. Cooperative Alumni Association, USA – p. 287 [Електронний ресурс]: [books.google.com.ua – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books/about/Cooperative_credit_union_dictionary_and.html?id=QEkYAAAAIAAJ&redir_esc=y](http://books.google.com.ua/books/about/Cooperative_credit_union_dictionary_and.html?id=QEkYAAAAIAAJ&redir_esc=y)

⁴⁷ Гончаренко В. В. Кредитна кооперация. Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні / В. В. Гончаренко. – К., «Глобус», 1998. – С. 122.

голос на загальних зборах, діяльність товариств спрямовувалась на надання послуг (дешевшого кредиту) своїм членам та ін.⁴⁸

З 1850 року кредитно-кооперативний рух в Німеччині розвивався дуже швидко. Під кінець XIX століття в Німеччині та Австрії функціонувало вже кілька тисяч кредитних кооперативів двох типів⁴⁹ (рис. 1.1).

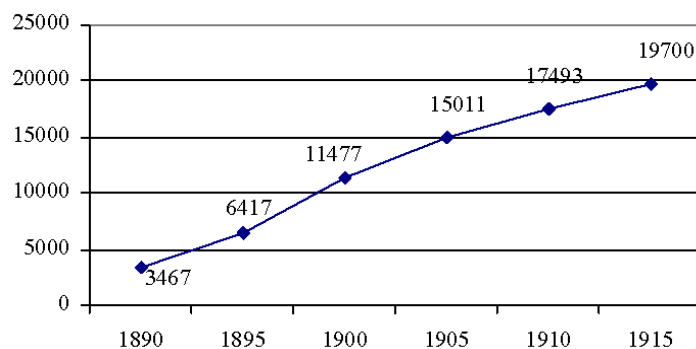

Рисунок 1.1 – Зростання кількості кредитних кооперативів у Німеччині

Джерело:⁵⁰

У 1889 році було прийнято спеціальний закон про кооперативні товариства, що впроваджував чіткі основи організаційної побудови кооперативів та принципи їх діяльності.

Під час першої світової війни та в перші роки по її закінченню німецька кредитна кооперація пережила надзвичайно важкі часи. Безпрецедентна девальвація німецької марки до долара США суттєво підірвала фінансовий стан кредитних кооперативів. Якщо до війни американський долар коштував трохи більше чотирьох марок, в кінці 1921 року – 187 марок, в кінці 1922 року – 7 260 марок, то в кінці 1923 року – 4 210 500 000 000 ма-

⁴⁸ Гончаренко В. В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні / В. В. Гончаренко. – К., «Глобус», 1998. – С. 131–135.

⁴⁹ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p

⁵⁰ Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский ; предисл., коммент. Л. А. Булочникова и др. – М. : Экономика, 1989. – (Экон. наследие). – С. 366, 246.

рок (!).

Шукаючи вихід із ситуації, що склалась, німецькі кредитні товариства знайшли цікавий вихід, запровадивши власну тверду валюту – так звані «житні марки». Грошові кошти, що вносились у вигляді вкладів та надавались у вигляді позик, перераховувались у відповідну кількість жита згідно його офіційного котирування на Берлінській біржі на момент проведення операції. Ця кількість жита зараховувалась на «житній рахунок» члена кредитного кооперативу і розрахунки здійснювались в «житніх марках». Право на здійснення товарних операцій, надане кредитним кооперативам законодавством, трохи полегшувало їм умови виживання. Але результати фінансової кризи 1921–1923 років були нищівними для німецької кредитної кооперації. Навіть через рік після проведеної грошової реформи 1923 року і запровадження твердої рейхсмарки, сума заощаджень в кредитних та ощадно-позикових товариствах Німеччини складала лише 5–8 % довоєнного рівня. Але члени кредитних кооперативів розуміли, що знецінення заощаджень відбулось з об'єктивних причин і не втратили довіри до своїх фінансових установ.

Кредитно-кооперативний рух в Німеччині поступово почав відроджуватись (рис. 1.2).

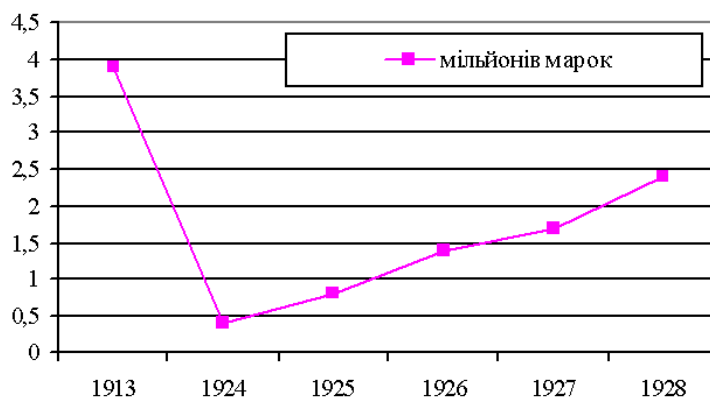

Рисунок 1.2 – Темпи відродження німецької кредитної кооперації

На початок 1927 року в Німеччині налічувалось вже близько 22 500 кредитних кооперативів, у яких було об'єднано близько 3,6 мільйонів членів, з яких селян – 1,6 мільйони, що на той час складало 61 % селянських господарств. В цей самий час нараховувалось 25 фінансових об'єднань кооперативів (центральної кас чи регіональних кооперативних банків), райони діяльності яких відповідали територіально-адміністративному поділу країни. Членство в цих касах коливалось від кількох десятків до кількох тисяч товариств відповідного району.^{51, 52}

На національному рівні діяла **Центральна сільськогосподарська каса**, заснована ще Райффайзенем, яка згодом трансформувалась в **Центральний кооперативний банк**. Подальший розвиток німецької кредитної кооперації зображено на рис. 1.3.

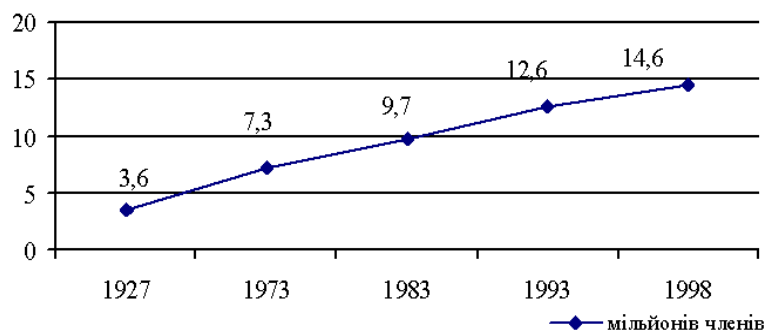

Рисунок 1.3 – Зростання членства кредитних кооперативів Німеччини

Джерело:⁵³

Окрім місцевих кооперативних банків, система включала центральні фінансові установи та асоціації.⁵⁴ На регіональному

⁵¹ Пажитнов К. Новейшее развитие кредитной кооперации за границей / К. Пажитнов. – К., 1929. – С. 38.

⁵² Гончаренко Владислав Васильович. Становлення світової системи кредитної кооперації: теорія, методологія, практика : дис. ... док. екон. наук : 08.05.01 / Гончаренко Владислав Васильович. – К., 2002. – С. 117–121.

⁵³ Zahlen und Fakten der genossenschaftlichen Banken, Waren- und Dienstleistungsgenossenschaften. – DGRV, Bonn, 1997. – p. 11.

⁵⁴ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

рівні було створено асоціації **Райффайзенбанків** (the German Raiffeisen Federation, DRV) та **Народних банків Шулце-Деліча** (the German Cooperative Federation, DGV).⁵⁵

Не дивлячись на спроби деяких місцевих урядів взяти кредитні кооперативи під контроль громадськості, обидві системи залишалися незалежними до злиття у 1972 році⁵⁶, в результаті якого утворилася центральна асоціація, що має назву **Федерального Союзу Народних Банків та Райффайзенбанків** (Bundesverband der Volksbanken und Raiffeisenbanken e.V., BVR). Розташована вона у Берліні.⁵⁷ Членами Союзу є усі німецькі кооперативні банки. Він представляє й захищає інтереси кооперативних установ як на національному рівні, так і на міжнародному, контролює гарантійний фонд і координує формування стратегії розвитку кредитної кооперації в країні.⁵⁸ Союз обслуговує близько 1 200 окремих установ кооперативного кредиту, в яких працюють 180 тис. осіб.⁵⁹

Група німецьких кооперативних банків представляє собою систему пов'язаних між собою установ, більшість з яких при цьому не інтегровані у вертикальну ієрархічну структуру. Основною управління було и залишається розподілення влади (повноважень) в межах усєї системи, серед офіційно незалежних кооперативних банків.⁶⁰

Приблизно до кінця 1980-х років, другий рівень системи був представлений так званими **регіональними центральними банками**, а на чолі системи знаходилася центральна фінансова установа, що мала назву **Німецький Кооперативний Банк** (Deutsche Genossenschaftsbank, DG-Bank). Однак з часом устано-

⁵⁵ Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>

⁵⁶ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

⁵⁷ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

⁵⁸ The European banking sector and the co-operative banks [Електронний ресурс] : Rabobank – Режим доступу: http://overons.rabobank.com/content/images/Overview%20European%20Co-operative%20banking%20sector_tcm64-79426.pdf

⁵⁹ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

⁶⁰ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

ви другого рівня перетворилися на рудименти і поступово зникли. Наразі фінансова структура кредитно-кооперативної системи країни складається лише з місцевих кооперативних банків та двох центральних установ.

Більшою з них є **Німецький Центральний Кооперативний Банк** (Deutsche Zentral-Genossenschaftsbank, DZ BANK), що знаходиться у Франкфурті і виконує функції центрального банку для приблизно 1 000 первинних місцевих кооперативних банків та їх 12 000 відділень.⁶¹ DZ BANK є п'ятим за величиною банком Німеччини. Він організований як акціонерне товариство, акціонерами якого є кредитні кооперативи першого рівня. Станом на кінець 2009 року, загальні активи банку дорівнювали 389 мільярдів євро, а чисельність персоналу – 25 тис. осіб. DZ BANK пропонує місцевим кооперативним банкам (а також іншим клієнтам як в Німеччині, так і за кордоном) широкий вибір послуг: управління ліквідністю, кліринг, синдиковані кредити, страхування та проведення комерційних транзакцій за кордоном, фінансування інвестиційних та хеджевих операцій, консультаційні та навчальні послуги та ін.⁶² Він також є головним акціонером ряду інших фінансових установ, що належать до кредитно-кооперативної групи (іпотечних, лізингових, страхових та інших компаній), та кількох закордонних відділень⁶³, фінансує діяльність 11 кооперативних дослідницьких інститутів в університетах Berlin, Cologne, Erlangen-Nürnberg, Giessen, Halle, Hohenheim, Marburg (2), Münster, Vienna (Австрія) та Fribourg (Швейцарія). Загальна кількість клієнтів банку – близько 30 млн. осіб.⁶⁴

Другою установою є **WGZ-Bank**, що знаходиться у Дюссель-

⁶¹ The European banking sector and the co-operative banks [Електронний ресурс] : Rabobank – Режим доступу: http://overons.rabobank.com/content/images/Overview%20European%20Co-operative%20banking%20sector_tcm64-79426.pdf

⁶² Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>

⁶³ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

⁶⁴ The European banking sector and the co-operative banks [Електронний ресурс] : Rabobank – Режим доступу: http://overons.rabobank.com/content/images/Overview%20European%20Co-operative%20banking%20sector_tcm64-79426.pdf

дорфі.⁶⁵ Він є центральним банком для 228 місцевих кооперативних банків (станом на 2007 рік) у землі Нордрайн-Вестфален (Nordrhein-Westfalen) і тому має сильну регіональну орієнтацію. До створення DZ BANK, WGZ-Bank діяв як регіональний банк у трьох-рівневій системі. Він є відносно невеликим банком (16-м у Німеччині, за рейтингом «The Banker Top 1000» 2008 року) і в системі відіграє роль, подібну до ролі DZ BANK. За показниками фінансової ефективності WGZ-Bank банк знаходиться або на рівні, або вище середньо ринкових по країні.⁶⁶

Варто зазначити, що ані DZ BANK, ані WGZ-Bank, будучи центральними банками німецької кредитно-кооперативної системи, при цьому не є наглядовими органами, не визначають стратегічний курс розвитку. Вони діють як комерційні банки для корпоративних клієнтів, надаючи місцевим кооперативним банкам фінансування та консультаційну допомогу. Сама система характеризується абсолютною децентралізацією.⁶⁷

У вересні 2008 року DZ BANK та WGZ-Bank оголосили про злиття.⁶⁸

Окрім згаданих, існує цілий ряд додаткових фінансових та не фінансових установ кредитно-кооперативної системи Німеччини. Серед решти фінансових установ найбільш важливими є **Кооперативна Будівельна Ощадна Каса** (Bausparkasse Schwabisch-Hall) – найбільше в Німеччині будівельне товариство; гігант страхового бізнесу **R+V-Versicherung** – шоста за величиною страхова компанія в Німеччині та власна страхова організація усієї кредитно-кооперативної групи, що пропонує не лише страхування депозитів, а й забезпечує функціонування самих кооперативних банків. Важливою складовою регіональної

⁶⁵ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

⁶⁶ The European banking sector and the co-operative banks [Електронний ресурс] : Rabobank – Режим доступу: http://overons.rabobank.com/content/images/Overview%20European%20Cooperative%20banking%20sector_tcm64-79426.pdf

⁶⁷ The European banking sector and the co-operative banks [Електронний ресурс] : Rabobank – Режим доступу: http://overons.rabobank.com/content/images/Overview%20European%20Co-operative%20banking%20sector_tcm64-79426.pdf

⁶⁸ The European banking sector and the co-operative banks [Електронний ресурс] : Rabobank – Режим доступу: http://overons.rabobank.com/content/images/Overview%20European%20Cooperative%20banking%20sector_tcm64-79426.pdf

асоціації є так звані кооперативні **Аудиторські Асоціації** (genossenschaftlicher Prüfungsverband). І нарешті, союз включає кілька освітньо-тренувальних установ, бухгалтерських та обчислювальних центрів, спеціальних лізингових, факторингових та іпотечних установ.⁶⁹

Разом із двома національними асоціаціями німецьких сільськогосподарських, обслуговуючих та інших кооперативів, BVR об'єднана у **Німецьку Кооперативну Федерацію Райффайзен** (German Cooperative and Raiffeisen Federation, DGRV), яка, в свою чергу, є складовою об'єднаного комітету **Німецьких Кооперативних Федерацій** (Freier Ausschub der deutschen Genossenschaftsverbände), що представляє усі німецькі кооперативи. На рівні Європейського Союзу BVR представлена **Асоціацією Кооперативних Банків** (Association of Cooperative Banks), що знаходиться у Брюсселі.⁷⁰

В теперішній час кооперативні банки Німеччини є однією з трьох найважливіших складових банківської системи країни, поруч із приватними комерційними банками та ощадними банками. Кооперативні народні та аграрні банки контролюють 27 % фінансового ринку Німеччини.⁷¹ Поступаючись останнім у розмірах активів, кооперативні банки суттєво виграють у кількості відділень (табл. 1.1).⁷²

Таблиця 1.1 – Чисельність банків трьох основних секторів німецької банківської системи

	Комерційні банки	Ощадні банки	Кооперативні банки
Установи (банки)	278	441	1 159
Частка у банківському	14	23	60

⁶⁹ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

⁷⁰ Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>

⁷¹ Увалич М. Кооперативи в Європі // Кооперативи в Западній Європі : реферат. сб. – М. : ИНИОН АН СССР, 1989. – С. 175.

⁷² Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

секторі, %			
Частка у загальних активах банківського сектору країни, %	29	34	13

Джерело: ⁷³

В результаті внутрішньосистемних злиттів, чисельність кооперативних банків скоротилася з близько 7 000 у 1970 році до 1 159 станом на кінець 2009 року (рис. 1.4), при цьому кількість їх відділень скоротилася значно менше (рис. 1.4–1.5).

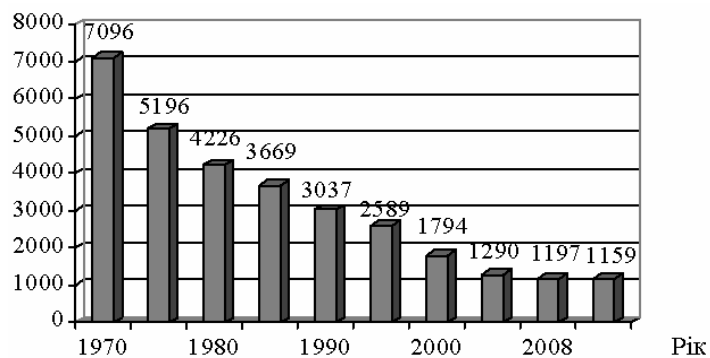

Рисунок 1.4 – Кількість кооперативних банків Німеччини

Джерело: ⁷⁴

⁷³ Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.

⁷⁴ Entwicklung der Volksbanken und Raiffeisenbanken ab 1970 [Електронний ресурс]: BRV-Jahrespressekonferenz – Режим доступу: <http://www.bvr.de/public.nsf/index.html!ReadForm&main=6&sub=30>

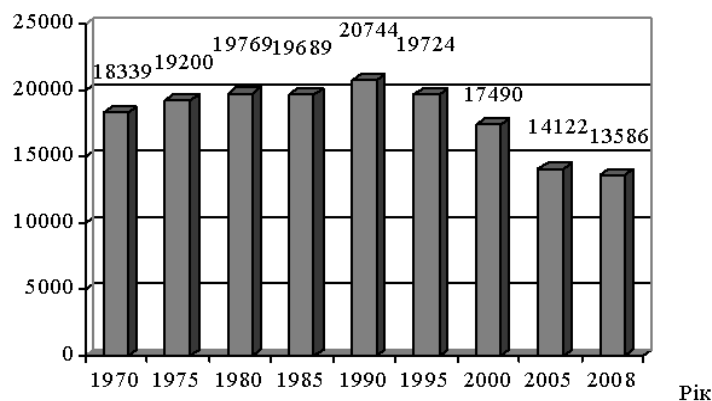

Рисунок 1.5 – Кількість відділень кооперативних банків Німеччини

Джерело:⁷⁵

Кількість членів німецьких кооперативних банків становить понад 14 млн (17 % загальної чисельності населення країни). Кількість клієнтів – близько 30 млн. Офіційні активи – 995 млрд євро.⁷⁶ Близько 75 % всіх підприємців, 80 % фермерів та 60 % ремісників є членами кооперативних банків.⁷⁷

Діяльність усіх кредитних кооперативів Німеччини регламентується **Законом про Кооперативні Товариства** (Cooperative Societies Act, 1889), кількома спеціальними розділами Господарського Кодексу (Commercial Code, HGB), Німецьким Банківським Кодексом (KWG), Законом про банкрутство (Insolvency Act) та іншими нормативно-правовими документами.⁷⁸

В ролі державних регуляторів виступають **Федеральне Банківське Регуляторне Правління** (Bundesaufsichtsamt für das Kreditwesen) та **Федеральний Резервний Банк** (Deutsche Bundesbank). Крім того, регулятивні інструкції також приймаються регіональними та національними кооперативними ауди-

⁷⁵ Entwicklung der Volksbanken und Raiffeisenbanken ab 1970 [Електронний ресурс]: BRV-Jahrespressekonferenz – Режим доступу: <http://www.bvr.de/public.nsf/index.html!ReadForm&main=6&sub=30>

⁷⁶ Ackermann B. Cooperative Banking Sector Germany. Standard & poor's – 44 p.

⁷⁷ Zahlen und Fakten der genossenschaftlichen Banken, Waren- und Dienstleistungsgenossenschaften. – DGRV, Bonn, 1997. – С. 9.

⁷⁸ Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>

торськими федераціями, з якими кооперативні банки обов'язково афілійовані.⁷⁹

Відповідно до законодавства, кооперативні банки можуть надавати послуги й не членам (в тому числі – малим і середнім підприємствам), якщо це передбачено у їх статуті. В статутах можуть бути закладені певні обмеження щодо права членства в тому разі, коли кооперативний банк обслуговує певну професійну або іншу групу, наприклад – лікарів, проте в більшості випадків кооперативний банк навпаки – прагне розширити свою членську базу. Право членства може надаватися й юридичним особам.⁸⁰

Відповідно до кооперативного законодавства, виділяються три форми членства: членство з необмеженою відповідальністю (на даний час вже не застосовується); із відповідальністю, обмеженою сумою вкладених коштів із наступними додатковими внесками (Nachschußpflicht); та обмеженою лише пайовими внесками (з 1973 року).⁸¹

Після 1993 року для тих кооперативів, кількість членів яких перевищує 1500, загальні збори можна проводити за участю уповноважених представників. Кожен уповноважений може представляти не більше трьох членів спілки, відтак може мати не більше трьох голосів під час голосування. Починаючи із 1973 року, загальні збори втратили повноваження впливати на раду директорів у прийнятті рішень щодо ведення справ та менеджменту.⁸²

Рада директорів може складатись щонайменше із двох членів правління, чия праця або винагороджується фінансово, або ні. Право обирати членів правління делеговане загальними зборами ревізійній комісії кооперативу, складом не менше трьох осіб. Склад ревізійної комісії у спілках із кількістю робітників понад 500 осіб має забезпечити третину місць для обраних членів із

⁷⁹ Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>

⁸⁰ Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>

⁸¹ Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>

⁸² Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>

робітників кооперативу, у кооперативах із кількістю робітників вище 2 000 – половину місць.⁸³

Первісні кооперативи виконують принцип регіонального розподілу праці, тобто кооперативи ділять ринок географічно між собою і «конкурують лише з конкурентами» (іншими словами – з приватними та муніципальними ощадними банками), а не між собою. Більше того, повага до регіонального принципу дозволяє всім кооперативам мати єдиний корпоративний імідж (в т. ч. логотип, кольори, тощо). Таким чином, треба відзначити, що вони складають частину кооперативної «родини», хоча їх члени є юридично автономними. В більшості випадків вони мають назви Volksbank чи Raiffeisenbank, як правило з назвою міста або регіону в кінці.

Механізм страхування фінансових ризиків членів та клієнтів німецької кредитно-кооперативної системи започатковано у 1934 році, а в 1937 році він перетворився на гарантійний фонд кредитних кооперативів. Сучасна система гарантування почала свою дію в 1977 році і навіть послужила моделлю для створення аналогічної системи для комерційних банків Німеччини.⁸⁴ Показово, що німецькі кооперативні банки, не зважаючи на те, що на них не поширюються норми закону «Про захист вкладів і відшкодуванні збитків інвесторам» 1998 року, самостійно формують фонди захисту вкладів. Якщо комерційні банки, у разі свого банкрутства, можуть гарантувати вкладникам компенсацію у розмірі від 18 тис. євро до 30 % від суми розміщеного депозиту, то кооперативні банки спроможні повернути суму заощаджень у повному обсязі.⁸⁵

Важливе значення для збереження якості кредитного портфелю німецьких кооперативних банків відіграє кредитне бюро. Воно являє собою об'єднання восьми регіональних, з правового і економічного погляду, самостійних товариств – **Товариство захисту у справах загального забезпечення кредитів**. Їх власниками і одночасно партнерами, крім кооперативних банків, є

⁸³ Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>

⁸⁴ Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>

⁸⁵ Частным вкладчикам в Германии банковский кризис не страшен [Електронний ресурс] : www.dw-world.de – Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2745476,00.html>

комерційні банки, ощадні каси, фірми, що пропонують кредитні карти, будівельно-ощадні та іпотечні банки, лізингові товариства, а також підприємства роздрібної і посилочної торгівлі, які надають фізичним особам грошові або товарні кредити споживчого характеру.⁸⁶

Більше двох декад кооперативні банки не мають податкових привілеїв і в цьому сенсі знаходяться в рівних умовах з приватними банками.

Німецький **Закон Про кредитну банківську діяльність** передбачає рівні умови для всіх фінансових посередників: він встановлює однакові стандарти для всіх, незалежно від їх юридичного статусу. Він вимагає однаковий коефіцієнт платоспроможності (8%), однаковий мінімум стартового капіталу та однакові стелі великих позик тощо. Ці правила застосовуються індивідуально, інакше кажучи, кожен кооперативний банк є об'єктом регулювання та нагляду; не дозволяється компенсувати недоліки в дотриманні стандартів одним банком перевищенням вимог за стандартами іншим банком.

Застосування однакових правил та дозвіл на однакові операції для всіх типів банків забезпечує рівність конкурентних умов на ринку для них всіх. Більше того, всі кооперативні банки є повністю інтегрованими в **Спільний Європейський Банківський Ринок**, створений у січні 1993 року.

АВСТРІЯ

Перші ощадні та кредитні кооперативи виникли в Австрії невдовзі після 1850 року. Кооперативи, що здійснювали діяльність переважно в сільській місцевості, називалися **товариства Райффайзена** (Raiffeisengenossenschaften). В свою чергу, міські кредитні кооперативи отримали назву **народні банки** (Volksbanken). Основною ціллю їх було забезпечення селян, дрібних ремісників та торговців доступом до кредитування. Протягом останніх десятиліть ХІХ століття кредитні коопера-

⁸⁶ Новіков В. Кредитне бюро: проблеми і рішення [Електронний ресурс]: justinian.com.ua – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1414>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт щодо побудови систем кредитної кооперації різних країн 15.02.2006 | 17:30 | Гончаренко Владислав Васильович / Проект «Розширення доступу до ринків фінансових послуг» Р 4020-UA/1.6.2-ІС Консультант з питань кооперативного кредитування. Гончаренко Владислав Васильович. – Київ, жовтень 2005. – Міністерство фінансів України – офіційний сайт – http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=59940&cat_id=57142&search_param=%EF%B3%E4%F0%E7%E4%B3%EB&searchPublishing=1
2. Анцыферов А. Н. Кооперация в сельском хозяйстве Германии и Франции / А. Н. Анцыферов. – Х., 1909. – С. 29.
3. Асоціація кооперативних банків Греції [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт Association of co-operative Banks of Greece – Режим доступу: <http://www.este.gr/en/index.html>
4. Банкаўскі веснік, ЛІСТАПАД 2010 / Кредитные союзы: проблемы регулирования в Беларуси [Електронний ресурс] : nbrb.by – Режим доступу: <http://www.nbrb.by/bv/narch/504/10.pdf>
5. Банковская система Польши [Електронний ресурс] : kypura.ru – Режим доступу: http://www.kypura.ru/4bankovskie_sistrmu/23polsha.html
6. Банковская система Швейцарии [Електронний ресурс] : kypura.ru – Режим доступу: http://www.myoffshoreaccounts.com/russian/offshore_banks-in-Switzerland-swiss-bank-accounts
7. Белова О. Легализация рынка. Недобросовестные кредитные кооперативы начнут закрывать через суд [Електронний ресурс] : rusmicrofinance.ru / О. Белова. – Режим доступу: <http://www.rusmicrofinance.ru/news/articles/library/1082/>
8. Бубнов Л. И. Кредитные кооперативы способны устоять перед финансовыми цунами [Електронний ресурс] : orema.ru / Л. И. Бубнов. – Режим доступу: <http://www.orema.ru/766>
9. Бугров А. Сельские учреждения мелкого кредита в России до 1917 года [Електронний ресурс] : vep.ru / А. Бугров. – Режим доступу: <http://vep.ru/bbl/history/cbr21-2.html>

10. Бюлетень кредитних спілок України. Вип. 1. – К. : Національна Асоціація Кредитних Спілок України, 2005. – 60 с.
11. Бюлетень кредитних спілок України. Вип. 2. – К. : Національна Асоціація Кредитних Спілок України, 2005. – 40 с.
12. Бюлетень кредитних спілок України. Вип. 3. – К. : Національна Асоціація Кредитних Спілок України, 2005. – 48 с.
13. Васильев А. Кредитная кооперация Венгрии на рубеже XX века [Электронный ресурс] : Кредитная кооперация Чувашии / А. Васильев. – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=113:hungary&catid=34:countries&directory=34
14. Вендель Б. Державне регулювання кредитно-ощадних кооперативів в Угорщині [Електронний ресурс] : інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку Україна Фінансова / Б. Вендель, В. Посполітак, С. Хорунжий. – Режим доступа: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/032.htm
15. Взаимы дают не только банки [Электронный ресурс] : forum.md – Режим доступа: <http://forum.md/Themes/4827/217941>
16. Взаимоспомагателни кредитни кооперации дават до 40 хиляди лева на фермери [Электронный ресурс] : farmer.bg – Режим доступа: http://www.farmer.bg/news_view.php?id=17362
17. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – США, Нью Йорк : Товариство української кооперації, 1964. – С. 111.
18. В Молдове создают мегарегулятор небанковского финансового рынка [Электронный ресурс] : finans.net.ua – Режим доступа: <http://finans.net.ua/content/view/6394/>
19. Волков А. М. Швеция: социально-экономическая модель / А. М. Волков. – М. : Мысль, 1991. – 189 с.
20. Волохонский Ю. Н. Методическое пособие по кредитной кооперации / Волохонский Ю. Н., Кадров А. М., Коновская Е. А. [и др.] – Ростов н/Д, 2009. – 296 с. [Электронный ресурс] : donland.ru – Режим доступа: http://www.donland.ru/Data/Sites/1/media/economic/MP/Word/Metod/2009/metod_kredit_koop_2009.pdf
21. Вольф Г. В. Народные банки / Г. В. Вольф. – 1915. – С. 112–117.

22. Вольф Г. В. Принципы Л. Луццати // Кооперативная хрестоматия. Сб. стат. И речей о кооперации / Г. В. Вольф ; под ред. Е. Ленской. – Б-ка кооператора. – М. : Издание Всероссийского Центрального Союза Потребительских Обществ, 1919. – С. 79.
23. В России после введения механизма саморегулирования могут закрыть до 80 % кредитных кооперативов [Электронный ресурс] : urs-uf.ru – Режим доступа: <http://www.urs-uf.ru/news/722.html>
24. Гончаренко Владислав Васильович. Кооперативні організації: економічна природа і проблеми відродження в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Гончаренко Владислав Васильович. – К., 1993.
25. Гончаренко Владислав Васильович. Становлення світової системи кредитної кооперації: теорія, методологія, практика : дис. ... док. екон. наук : 08.05.01 / Гончаренко Владислав Васильович. – К., 2002.
26. Гончаренко В. В. Важливість відродження кооперативних банків в Україні в умовах поглиблення кризових явищ у світовій економіці / Владислав Васильович Гончаренко // Міжнародний кооперативний рух: генезис та тенденції сучасного розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 лютого 2012 р. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С. 208–213.
27. Гончаренко В. В. Роль псевдокредитных союзов в украинском кооперативном движении / Владислав Васильевич Гончаренко, Вита Ивановна Клименко // Наука и кооперация: проблемы и пути развития : Материалы международной научно-практической конференции профессорско-преподавательского состава и аспирантов, 12–14 апреля 2011 года: в 7 ч. – Белгород : Издательство БУКЭП, 2011. – Ч. 7. – С. 65–71.
28. Гончаренко В. В. Проблемы развития кредитных союзов Украины в условиях финансового кризиса / Владислав Васильевич Гончаренко, Вита Ивановна Клименко // Кооперация: история и современность. – Новосибирск, 2011. – С. 256–260.
29. Гончаренко В. В. Кооперативні форми господарювання у

- світовому та національному господарстві / Владислав Васильович Гончаренко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – Полтава : ПУЕТ, 2011. – № 3 (48). – С. 88–94.
30. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація: Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика). – К. : Глобус, 1998. – 330 с.
31. Гончаренко В. В. Міжнародні принципи діяльності та унікальність кооперативів як форми господарювання / Владислав Васильович Гончаренко // Наукові праці Полтавської Державної аграрної академії. Вип. 3. – Т. 2 Економічні науки. – Полтава : ПДАА. – 2011. – С. 330–338.
32. Гончаренко В. В. Основи теорії та зарубіжна практика розвитку кредитної кооперації. / Владислав Васильович Гончаренко. – К. : Проект ТАСІС «Надання підтримки малим і середнім підприємствам на селі», 2005. – С. 38–39.
33. Гончаренко В. В. Перспективи розвитку системи кредитної кооперації в Україні / Владислав Васильович Гончаренко // Банк. – 2005. – № 16. – С. 10–17.
34. Гончаренко В. В. Про зміну концепції розвитку системи кредитної кооперації та її можливий вплив на кредитно-кооперативний сектор національної економіки / Владислав Васильович Гончаренко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – Полтава : ПУЕТ, 2011. – № 5 (50). – С. 99–107.
35. Гончаренко В. В. Розвиток кредитних спілок України в умовах фінансової кризи / Владислав Васильович Гончаренко // Вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – Полтава, 2010. – № 3 (42). – С. 71–78.
36. Государственное регулирование кредитных кооперативов за рубежом [Електронний ресурс] : Кредитная кооперация Чувашии – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=862:gov-regulation-cu&catid=34:countries
37. Грязновой А. Г. Финансово-кредитный энциклопедический

- словарь [Электронный ресурс] : vocable.ru – Режим доступа: <http://vocable.ru/dictionary/1049/word/kreditnye-tovarischestva>
38. Заемно-сберегательные ассоциации считают незаконным взимание с них налогов на доходы [Электронный ресурс] : Интернет-газета «Press-Обозрение» – Режим доступа: <http://press.try.md/item.php?id=52924>
 39. Закон Азербайджанской Республики «О кредитных союзах» [Электронный ресурс] : zewo.ru – Режим доступа: <http://www.zewo.ru/laws/876-iq.html>
 40. Закон Болгарии «За Кредитните кооперации и сдружения» [Электронный ресурс] : parliament.bg – Режим доступа: <http://parliament.bg/bills/39/154-01-9.pdf>
 41. Закон Грузии «Про небанківські депозитні установи – кредитні спілки» [Электронный ресурс] : nbg.gov.ge – Режим доступа: http://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/kanonebi/sakredito_ka_vshirebi.pdf
 42. Закон Республики Армения «О Кредитных Организациях» [Электронный ресурс] : fbc-cis.ru – Режим доступа: http://www.fbc-cis.ru/file_nor/arm/57.pdf
 43. Закон Республики Молдова «О сберегательно-заемных ассоциациях граждан» [Электронный ресурс] : sfz.uni-mainz.de – Режим доступа: www.sfz.uni-mainz.de/Dateien/moldavia_2a.pdf
 44. Закон Украины «Про кредитні спілки» [Электронный ресурс] : zakon2.rada.gov.ua – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>
 45. Энциклопедія кредитної кооперації [Электронный ресурс] / Проект ТАСИС «Надання підтримки малим та середнім підприємствам на селі». – К., 2004. – 1 електрон. опт. Диск (CD-ROM): цв.; 12 см. – Систем. Вимоги: Pentium-266; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Заголовок з титул. екрану.
 46. ЗАО «АСВА-Credit Agricole Bank» [Электронный ресурс] : FinPort.am – Режим доступа: <http://www.finport.am/view-lang-rus-page-41.html>
 47. Зарицька М. Розбудова системи кредитної кооперації – процес пішов! / М. Зарицька // Україна-Business. – 2005. – № 31. – С. 3.
 48. Иванич-Дроздовская М. Реструктуризация банковского сектора в Польше в 90-х годах XX века [Электронный ресурс] :

- История и эволюция банковского дела в Польше – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/206/696/1219/02-glava1.pdf>
49. История возникновения и сущность кредитных союзов [Электронный ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии. – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=895:belarus-regulation&catid=34:countries&directory=34
50. Історія кооперативного руху: Підручник для кооперативних вузів / Бабенко С. Г., Глей С. Д., Гончарук Я. А. та ін. – Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1995. – С. 48.
51. История на кооперативното движение в България [Электронный ресурс]: books.google.com.ua – Режим доступа: http://books.google.com.ua/books/about/%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F_%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2.html?id=wknkSAAACAAJ&redir_esc=y
52. Кипр: кооперативные общества [Электронный ресурс]: [turkipr.ru](http://www.turkipr.ru) – Режим доступа: http://www.turkipr.ru/?page_id=45
53. Кожемякин А. Кредитную кооперацию в Беларуси будут подтягивать под мировые стандарты [Электронный ресурс]: bel.biz / А. Кожемякин. – Режим доступа: <http://bel.biz/news/25365.html>
54. Количество нарушений прав граждан в рамках регулируемого рынка микрофинансирования и кредитной кооперации незначительно [Электронный ресурс]: Журнал «Микроfinance+» – Режим доступа: http://www.fcsm.ru/ru/press/interviews/printable.php?id_3=8311&year_3=2012&month_3=4
55. Кооперативная банковская группа «Креди Агриколь» (кредитная кооперация Франции) [Электронный ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=110:agricole&catid=34:countries
56. Кооперативное кредитование [Электронный ресурс]: Дело-

- вой Экспресс – Режим доступа: <http://www1.fca.am/media/pages/116/delovoy.pdf>
57. Косинський В. А. Учреждения для мелкого кредита в Германии / В. А. Косинський. – М., 1901. – 67 с.
 58. Краткая информация о Swedbank [Электронный ресурс]: Офіційний веб-сайт Swedbank у Латвії – Режим доступа: http://www.swedbank.lv/rus/docs/banka_fakti.php
 59. Кредитна кооперація / під ред. Ю. М. Гавриленка. – Донецьк, 2002. – 68 с.
 60. Кредитная кооперация Австрии и Венгрии [Электронный ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии. – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=549:austia-hungary&catid=34:countries&directory=34
 61. Кредитная кооперация в помощь фермерам [Электронный ресурс]: Экономический еженедельник Армении. – Режим доступа: http://www.express.am/15_08/fb15.html
 62. Кредитная кооперация в Странах Восточной Европы (СНГ) [Электронный ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=550:vostok-europe&catid=34:countries
 63. Кредитная кооперация в странах Западной Европы [Электронный ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=716:we-kk&catid=34:countries
 64. Кредитная кооперация – инвестиционная основа развития местного сообщества: проблемы управления, учета и контроля [Электронный ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=520:inves-base&catid=37:principis
 65. Кредитная кооперация Франции [Электронный ресурс]: ГРАМОТА – газета движения кредитной кооперации – Режим доступа: <http://www.gramota.perm.ru/articles/right/2008/01/24/252/>
 66. Кредитный кооператив [Электронный ресурс]: Сторінка Wikipedia – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Кредитный_кооператив
 67. Кредитный союз – законный финансовый институт Беларуси

- [Электронный ресурс]: [xpress.by](http://xpress.by/post-4925/) – Режим доступа: <http://www.xpress.by/post-4925/>
68. Кредитные союзы в Литве [Электронный ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=775:lithuania&catid=34:countries
 69. Кредитные союзы и кредитные кооперативы как механизм финансирования МСП (опыт Великобритании, Испании и Нидерландов) [Электронный ресурс]: smb.ru – Режим доступа: http://smb.ru/analytics.html?id=cred_unions#2
 70. Кредитное товарищество [Электронный ресурс]: Страница Wikipedia – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Кредитное_товарищество
 71. Международные и национальные организации кредитных союзов [Электронный ресурс]: rusmicrofinance.ru – Режим доступа: <http://www.rusmicrofinance.ru/news/articles/library/1082>
 72. Министерство налогов Азербайджана зарегистрировало новый кредитный союз [Электронный ресурс]: geo.navigators.az – Режим доступа: <http://geo.navigators.az/news/2/103744.html>
 73. Мучник А. Єврейська грошова кооперація: історія, ідеологія, принципи та цінності / А. Мучник. – К., 2005. – 200 с.
 74. Народные банки Румынии [Электронный ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=100:romania&catid=34:countries
 75. Наумов В. К. Кооперация в Италии / В. К. Наумов. – М.: Международные отношения, 1989. – С.62, 107.
 76. Национален кооперативен съюз «Евростарт» (История) [Электронный ресурс]: evrostart.org – Режим доступа: <http://www.evrostart.org/bg/history>
 77. Новіков В. Кредитне бюро: проблеми і рішення [Электронный ресурс]: justinian.com.ua / В. Новіков. – Режим доступа: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1414>
 78. Общество взаимного кредита [Электронный ресурс]: страница Wikipedia – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Общество_взаимного_кредита
 79. Общество финансирования сельского хозяйства республики

- Туриця [Електронний ресурс]: tarimkredi.org.tr – Режим доступу: <http://www.tarimkredi.org.tr/rusca.pdf>
80. Один процент кредитных союзов – это финансовые пирамиды // Дело. – 2007. – № 5. – С. 3.
 81. Оленчик А. Я. Кредитні спілки України: пріоритети розвитку та регуляторної політики [Електронний ресурс]: uacu.org.ua / А. Я. Оленчик. – Режим доступу: <http://www.uacu.org.ua/p&press.htm>.
 82. Основные тенденции развития кредитной кооперации в зарубежных странах [Електронний ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии. – Режим доступу: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=103:pan-exp&catid=34:countries
 83. Офіційний веб-сайт банку АСВА – Credi Agricola Bank [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.acba.am/index.php?page=19>
 84. Офіційний веб-сайт банку Credit AM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit.am/ru/banks/uvk/farm-credit-armenia-ucso-cc/>
 85. Офіційний веб-сайт банку Ekobanken [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ekobanken.se/?id=2976>
 86. Офіційний веб-сайт банку Landshypotek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.landshypotek.se/en/About-Landshypotek>
 87. Офіційний веб-сайт банку Rabobank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rabobank.com/content/about_us/history/
 88. Офіційний веб-сайт Ірландської ліги кредитних спілок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.creditunion.ie/whoweare/aboutus/abouttheirishleagueofcreditunions/>
 89. Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
 90. Пажитнов К. Новейшее развитие кредитной кооперации за границей / К. Пажитнов. – К., 1929. – С. 90, 98.
 91. Пантелеймоненко А. О. Аграрна кооперація в Україні: тео-

- рія і практика : монографія / Андрій Олексійович Пантелеймоненко. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2008. – 347 с.
92. Пантелеймоненко А. О. Аналітичний огляд системи кооперативних банків Австрії у контексті світової фінансової кризи / Андрій Олексійович Пантелеймоненко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2010. – № 2. – С. 6–11.
93. Пантелеймоненко А. О. Діяльність європейських кооперативних банківських систем у контексті світової фінансово-економічної кризи: Розділ 5. / А. О. Пантелеймоненко // Функціонування банківського сектору та кредитної кооперації: теорія і практика : монографія [за науковою редакцією проф. Брітченка І. Г.]. – Полтава : Редакційно-видавничий відділ Полтавського університету економіки і торгівлі, 2010. – 152 с.
94. Пантелеймоненко А. О. Досвід кооперативних банків Італії: загальна характеристика та практичне значення для розвитку фінансово-кредитної системи України / Андрій Олексійович Пантелеймоненко // Українська кооперація. – 2010. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/2010-3/num/pantelejmonenko.htm> (pdf)
95. Пантелеймоненко А. О. Про чинники ефективного функціонування системи кооперативних банків Німеччини в умовах світової фінансово-економічної кризи / Андрій Олексійович Пантелеймоненко, Корягін Олександр Васильович // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – № 3 (34). – С. 53–55.
96. Пантелеймоненко А. О. Кредитні спілки України: канадський досвід та українська практика / Андрій Олексійович Пантелеймоненко // Координатор : журнал Української кооперативної ради Канади. – 2010. – С. 30.
97. Пантелеймоненко А. О. Неприбуткова природа кооперативних організацій / Андрій Олексійович Пантелеймоненко // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2009. – № 1 (32).
98. Пантелеймоненко А. О. Про сутність процесу демутуалізації кооперативів / А. О. Пантелеймоненко // Збірник наукових

- праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – Хмельницький : Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, 2011. – № 1. – С. 94–102.
99. Пантелеймоненко А. О. Становлення кооперації в українському селі: історико-економічні аспекти : монографія / Андрій Олексійович Пантелеймоненко. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006. – 227 с.
100. Пантелеймоненко А. О. Фундаментальні принципи кредитних кооперативів типу Ф.В. Райффайзена та Г. Шульце-Деліча в українській практиці / Андрій Олексійович Пантелеймоненко // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – Випуск 240. – С. 457–468.
101. Переориентация приоритетов в кредитно-финансовой деятельности [Електронний ресурс] : mazzm.ru – Режим доступу: http://www.mazzm.ru/article/read/Pereorientacija_prioritetov_v_kreditno_finansovoj_dejatelnosti.html
102. Пожар Артем Анатолійович. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Пожар Артем Анатолійович. – Полтава., 2007.
103. Пожар А. А. Вплив світової фінансової кризи на діяльність кредитних спілок в окремих країнах світу / Артем Анатолійович Пожар // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – С. 39–42.
104. Пожар А. А. Кредитні спілки в системі фінансування малого бізнесу / Артем Анатолійович Пожар // Забезпечення ресурсами малого і середнього бізнесу в Україні : Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції 21–22 березня 2006 р. – Херсон: Херсонський економіко-правовий інститут, 2006. – С. 112–119.
105. Пожар А.А. Місце об'єднаних кредитних спілок в кредитній кооперативній системі України та їх роль в фінансуванні сільського господарства регіонів / Артем Анатолійович Пожар // Экономические инновации. Украинское причерноморье в конкурентном экономическом пространстве : сбор-

- ник научных работ. – Одесса, 2005. – Выпуск 22. – С. 189–195.
106. Пожар А. А. Особливості сучасного розвитку кредитних спілок Великобританії / Артем Анатолійович Пожар // Міжнародний кооперативний рух: генезис та тенденції сучасного розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 лютого 2012 р. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С. 215–219.
107. Пожар А. А. Особливості урядової підтримки кредитної кооперації в країнах світу в період глобальної економічної кризи / Артем Анатолійович Пожар // Споживча кооперація України: історичний досвід, сучасний розвиток, стратегічні орієнтири : збірник наукових доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів : Львівська комерційна академія, 2010. – С. 312–315.
108. Пожар А. А. Реструктуризація кредитних спілок в ринкових умовах / Артем Анатолійович Пожар // Сучасні механізми управління ЗЕД підприємств : Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка». – Донецьк, 2005. – Т. VI. – Вип. 43. – С. 160–168.
109. Пожар А. А. Роль соціально активних середовищ в організаційному розвитку кредитної кооперації України / Артем Анатолійович Пожар // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2007. – № 2 (22). – С. 97–101.
110. Пожар А. А. Фінансова підтримка кредитними спілками розвитку фермерських господарств / Артем Анатолійович Пожар // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, 2007. – № 92. – С. 61–63.
111. Полегоско Т. Банковская система Швеции: стратегия управления // Банковский вестник. – Октябрь, 2010. – С. 33–40.
112. Положення про кредитні спілки: Затв. Указом Президента України від 22 черв. 1999 р. № 701/99 // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 16. – С. 5–9.
113. Польская модель развития кредитной кооперации // КС Новости, № 7, август 2004, специальный выпуск. – 9 С. [Електронний ресурс] : Кредитная кооперация Чувашии. – Режим

- доступу: <http://www.creditcoop.ru/Download/1513.pdf>
114. Проблема финансирования сельского хозяйства: кооперация и взаимопомощь. // Служба сельскохозяйственной информации. – ВДРА : Франция, 1995. – С. 66.
 115. Развитие финансово-кредитного механизма функционирования кредитных кооперативов [Электронный ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии. – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=910:fk-mechanizm&catid=39:analiz&directory=48
 116. Список банков Швеции [Электронный ресурс]: сторінка Wikipedia – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Список_банков_Швеции
 117. Ссудо-сберегательное товарищество [Электронный ресурс]: сторінка Wikipedia – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Ссудо-сберегательное_товарищество
 118. Състояние и перспективи за развитие на Взаимоспомагателни земеделски кредитни асоциации на частни стопани в България [Электронный ресурс]: referati.org – Режим доступа: <http://www.referati.org/systoqnie-i-perspektivi-za-razvitie-na-vzaimospomagatelni-zemedelski-kreditni-asociacii-na-chastni-stopani-v-bylgariq/16477/ref/p9>
 119. Творцы кооперации : Сб. / сост. Л. А. Самсонов. – М. : Моск. рабочий, 1991. – С. 64.
 120. Тенденции и особенности развития кредитной кооперации в России [Электронный ресурс]: Кредитная кооперация Чувашии. – Режим доступа: http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=891:razvitie-creditcoop&catid=28:coop-stat&directory=53
 121. Тимчасове Положення про кредитні спілки в Україні. Указ Президента України № 377/93 від 20.09.1993 // Діло. – 1993. – № 77 (184) від 1 жовтня.
 122. Тотомианц В. О. Сельскохозяйственная кооперация: Очерки с приложением уставов / В. О. Тотомианц. – С.Пб., 1908. – С. 166.
 123. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский ; предисл., коммент.: Л. А. Булоч-

- никова [и др.]. – М. : Экономика, 1989. – (Экон. наследие). – С. 366, 246.
124. Увалич М. Кооперативы в Европе / М. Увалич // Кооперативы в Западной Европе : Реферат. сб. – М. : ИНИОН АН СССР, 1989. – С. 175.
125. Успешный опыт кредитных союзов Польши: 1 700 000 пайщиков за 18 лет! [Электронный ресурс] : kua.uz – Режим доступа: <http://www.kua.uz/publications/20080604/успешный-опыт-кредитных-союзов-польши-1-700-000-пайщиков-за-18-лет>
126. Финляндия: Банковский сектор и рынок ценных бумаг [Электронный ресурс] : infofin.ru – Режим доступа: <http://www.infofin.ru/?pid=126>
127. Фінансовий аналіз: досягнення системи кредитних спілок за останні три роки // Вісник кредитної кооперації. – 2007. – № 1. – С. 12–21.
128. Флейтерский С. История банковского дела в Польше до 1989 года [Электронный ресурс] : История и эволюция банковского дела в Польше / С. Флейтерский. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/206/696/1219/02-glava1.pdf>
129. Формирование и развитие кредитных кооперативных структур агробизнеса в реформируемой экономике [Электронный ресурс] : all-referats.com – Режим доступа: <http://all-referats.com/diploms/diplom-5444.html>
130. Централна Кооперативна Банка. История [Электронный ресурс] : ccbank.bg – Режим доступа: <http://www.ccbank.bg/bg/history/>
131. Частным вкладчикам в Германии банковский кризис не страшен [Электронный ресурс] : www.dw-world.de – Режим доступа: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2745476,00.html>
132. Шкляр М. Ф. Кредитная кооперация : учебное пособие / М. Ф. Шкляр. – М. : Дашков и К, 2003. – 331 с.
133. Acba-Credit Agricole Bank [Электронный ресурс] : ArmenianBanks.Com – Режим доступа: <http://www.armenianbanks.com/commercial-banks/acba-credit-agricole-bank/>
134. Ackermann B. Cooperative Banking Sector Germany. Standard & poor's – 44 p.

135. A co-operative solution in the provision of financial services: The case of Greek Co-operative Banks [Електронний ресурс] : Yiorgos Alexopoulos² and Peter Davis¹ / International Journal of Decision Ethics / (Vol. IV.1 – Fall 2007 – pp. 95–147) – Режим доступу: http://www.globalcube.net/clients/eacb/content/medias/publications/research/Alexopoulos_-_Davis_Greek_Coop_banks_2009.pdf
136. Andelskasse [Електронний ресурс] : Сторінка Wikipedia – Режим доступу: <http://da.wikipedia.org/wiki/Andelskasse>
137. Armenian Banking Area Developments and Trends [Електронний ресурс] : Union of Banks of Armenia – Режим доступу: <http://www.uba.am/upload/41.pps>
138. Aro E. Credit Unions and their strong competitors in Spain: Saving Banks «Cajas de ahorros» / Elizabeth Aro. – Sofia, 2009. – P. 1–2.
139. Asset & Liability Management for centralized & decentralized financial institutions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sungard.com
140. Azerbaijan Credit Unions Association expanded its member ranks [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт Azerbaijan Credit Unions Association – Режим доступу: <http://abc.az/eng/news/53894.html>
141. Ayadi R., Llewellyn D., Schmidt R., Arbak E., De Groen W. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe : Centre For European Policy Studies, Brussels. – 2010. – 184 p.
142. ВАС (bank) [Електронний ресурс] : Сторінка Wikipedia – Режим доступу: [http://nl.wikipedia.org/wiki/ВАС_\(bank\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/ВАС_(bank))
143. Baltaca B., Pirie G. Social Entrepreneurship: Cooperative Credit Union Model [Електронний ресурс] : ism.lt – Режим доступу: http://www.ism.lt/mmrc/2009/T_Brigita%20Baltaca_Greg%20Pirie.pdf
144. Bancile Cooperatiste (CreditCoop) din Romania [Електронний ресурс] : [asistentajuridica.eu](http://www.asistentajuridica.eu) – Режим доступу: http://www.asistentajuridica.eu/bancile_cooperatiste.php
145. Banks And Savings Houses Act [Електронний ресурс] : <http://pbosnia.kentlaw.edu/> – Режим доступу: <http://pbosnia.kentlaw.edu/>

146. Banque populaire [Електронний ресурс] : Сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://fr.wikipedia.org/wiki/Banque_populaire
147. Belgische Arbeiderscoöperatie / Coöperation Ouvrière Belge (1924-1935) [Електронний ресурс] : odis.be – Режим доступу: http://www.odis.be/pls/odis/opacuvw.toon_uvw_2?CHK=OR_2607
148. Beschrijving [Електронний ресурс] : odis.be – Режим доступу: http://www.odis.be/pls/odis/opacuvw.toon_uvw_2?CHK=OR_2609
149. Bubnys S., Kaupelyte D. Development of co-operative enterprises in Lithuania : Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries [Електронний ресурс] : euricse.eu – Режим доступу: http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1322232721_n1856.pdf
150. Buscu S. Cooperativele de credit, intre afaceri corecte si inselatorii [Електронний ресурс] : wall-street.ro – Режим доступу: <http://www.wall-street.ro/articol/Finante-Banci/8342/Cooperativele-de-credit-intre-afaceri-corecte-si-inselatorii.html>
151. Caja Rural [Електронний ресурс] : Сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://www.es.wikipedia.org/wiki/Caja_Rural
152. Casă de Ajutor Reciproc [Електронний ресурс] : Сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://ro.wikipedia.org/wiki/Casă_de_Ajutor_Reciproc
153. Chaves R., Sanchez S., Schor S., Tesliuc E. Financial market, credit constraints and investment in Rural Romania [Електронний ресурс] : World Bank Technical Paper – Режим доступу: http://books.google.ru/books?id=hGEk8GNICJQC&pg=PA18&lpg=PA18&dq=romania+credit+cooperative&source=bl&ots=AlYuhZbtkl&sig=B_F88ysqAFF1HqvXwIHdx4TCwNA&hl=ru#v=onepage&q=romania%20credit%20cooperative&f=false
154. Chiriac V. Moldovan Savings and Credit Associations' Experience [Електронний ресурс] : basis.wisc.edu – Режим доступу: www.basis.wisc.edu/live/rfc/cs_04b.pdf
155. Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings [Електронний ресурс] : United Nations Statistics

- Division – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>
156. Co-Operative Central Bank [Електронний ресурс] : ecbs.org – Режим доступу: <http://www.ecbs.org/banks/cyprus/co-operative-central-bank/view-details.html>
157. Cooperative / Credit Union Dictionary and Reference. Jack and Connie McLanahan Editors. Cooperative Alumni Association, USA [Електронний ресурс] : books.google.com.ua – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books/about/Cooperative_credit_union_dictionary_and.html?id=QEkYAAAAIAAJ&redir_esc=y
158. Co-ops [Електронний ресурс] : Cyprus Government Web-Portal – Режим доступу: <http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/0/FEA9FC4E87CCC64BC2256EBD004F3C8C?OpenDocument>
159. Crédit Agricole [Електронний ресурс] : сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Ст%C3%A9dit_Agricole
160. Crédito Agrícola – brief presentation [Електронний ресурс] : Crédito Agrícola official web-site – Режим доступу: <http://www.creditoagricola.pt/NR/rdonlyres/80BC23DD-4C6C-48A1-9B20-3E976ABBFBC9/0/CAPresentationJun2011.pdf>
161. Credit Mutuel [Електронний ресурс] : ukrcu.kiev.ua – Режим доступу: http://www.ukrcu.kiev.ua/forum/archive9/index.cgi?action=view_topic&topic=77C.
162. Credit Union Law (Latvia) [Електронний ресурс] : www.ftk.lv – Режим доступу: http://www.ftk.lv/downloads/news_en/Credit_Union_Law.doc
163. Credit Unions, In Azerbaijan? [Електронний ресурс] : aaronmckean.wordpress.com – Режим доступу: <http://aaronmckean.wordpress.com/2009/12/10/credit-unions-in-azerbaijan/>
164. Dansk Andelskassers Bank A/S – eine neue und alte Organisation [Електронний ресурс] : andelskassen.dk – Режим доступу: <http://www.andelskassen.dk/Om/Auf%20Deutsch.aspx>
165. David and Goliath Story as Estonian Credit Unions Take on Big Foreign Banks [Електронний ресурс] : WOCCU official web-site – Режим доступу: <http://www.woccu.org/newsroom/>

- releases/David_and_Goliath_Story_as_Estonian_Credit_Unions_Take_on_Big_Foreign_Banks
166. Development and Prospects of the Greek Cooperative Credit System [Електронний ресурс] : Simeon Karafolas Technological Educational Institute of Western Macedonia Greece – Режим доступу: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/59700/2/Development%20and%20Prospects%20of%20teh%20Green%20Cooperative%20Credit%20System.pdf>
 167. Di Salvo R. La ‘Governance’ des systemes bancaires mutualistes et cooperatifs en Europe Economy [Електронний ресурс] : Revue d’Economie Financiere, No. 67, pp. 165–179. – Режим доступу: <http://socek.se/node/289>
 168. Die Raiffeisen Gruppe [Електронний ресурс] : raiffeisen.ch – Режим доступу: <http://www.raiffeisen.ch/raiffeisen/internet/home.nsf/webpagesbytitleD/33595f0e29de093b412567ba002c01eb?opendocument&Bank=>
 169. Die Sparkassenorganisation in Frakreich [Електронний ресурс] : dsgv.de – Режим доступу: http://www.dsgv.de/download/s_ternational/VE_Frakreich_nov07.pdf.
 170. Die Struktur des Volksbank-Verbundes [Електронний ресурс] : aktivcard.at – Режим доступу: http://www.aktivcard.at/volksbank_verbund/unternehmensstruktur
 171. Donosa D. Aspects of microcrediting in Rromania [Електронний ресурс] : The University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine Iasi – Режим доступу: http://www.univagro-iasi.ro/Horti/Lucr_St_2007/Lucrari%20Sect%20I/donosa%20d.pdf
 172. Družstevní záložna [Електронний ресурс] : Сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://cs.wikipedia.org/wiki/Družstevní_záložna
 173. Entwicklung der Volksbanken und Raiffeisenbanken ab 1970 [Електронний ресурс] : BRV-Jahrespressekonferenz – Режим доступу: <http://www.bvr.de/public.nsf/index.html!ReadForm&main=6&sub=30>
 174. Estonia Focuses on Modernizing CU Services to Better Compete with Banks [Електронний ресурс] : офіційний веб-

- сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/involved/partnerships/activities?id=86>
175. Estonian Union of Credit Cooperatives [Електронний ресурс] : hoiu-laenu.ee – Режим доступу: <http://www.hoiu-laenu.ee/en/hlu-liit>
176. Estonia's Credit Unions Dedicated to Growth [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: http://www.woccu.org/newsroom/releases/Estonias_Credit_Unions_Dedicated_to_Growth_Virginia_Delegation_Discovered
177. European Association Co-operative Banks: Key Statistics [Електронний ресурс] : eurocoopbanks.coop – Режим доступу: <http://www.eurocoopbanks.coop/default.aspx?nav=2.11.392>
178. Evans A.C., Richardson D.C. Polish credit union development: building a sustainable network of financial services to serve low-income masses [Електронний ресурс] : european-microfinance.org – Режим доступу: <http://www.european-microfinance.org/data/file/poland3.pdf>
179. Financial And Other Data Of The Group Of Co-Operative Banks [Електронний ресурс] : Association of Co-operative Banks of Greece – Режим доступу: <http://www.este.gr/Docs/f2010en.pdf>
180. Friedrich Wilhelm Raiffeisen [Електронний ресурс] : сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Wilhelm_Raiffeisen
181. From savings bank to Swedbank [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт Swedbank – Режим доступу: http://books.google.ru/books?id=hGEk8GNICJQC&pg=PA18&lpg=PA18&dq=romania+credit+cooperative&source=bl&ots=AlYuhZbtkl&sig=B_F88ysqAFF1HqvXwIHdx4TCwNA&hl=ru#v=onepage&q=romania%20credit%20cooperative&f=false
182. From Solidarity to Robbery: Credit Cooperatives in Czechoslovakia [Електронний ресурс] : cairn.info – Режим доступу: <http://www.cairn.info/revue-finance-et-bien-commun-2005-1-page-101.htm>
183. FULM Saving House [Електронний ресурс] : офіційний

- Интернет-сайт FULM Saving House – Режим доступу:
<http://www.fulm.com.mk/default.asp?docID=108&lng=en>
184. Genossenschaften. Handbuch für die genossenschaftliche Warenwirtschaft. Helf 1. / Raiffeisen, – Deutscher Genossenschafts-Verlag eG., Wiesbaden, 1990. – p. 4.
 185. Goglio S. Local Credit and Territorial Development: General Aspects and the Italian Experience [Електронний ресурс] : University of Trento Department of Economics – Режим доступу: <http://ideas.repec.org/p/trn/utwpde/0727.html>
 186. Great Finnish success story [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт OP-Pohjola Group – Режим доступу: <https://www.op.fi/op/op-pohjola-group/op-pohjola-group/history?id=80114&srcl=1&kielikoodi=en>
 187. Group of Co-operative Banks [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт Association of co-operative Banks of Greece – Режим доступу: <http://www.este.gr/en/index.html>
 188. Guide To International Credit Union Legislation [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>
 189. Gutiérrez E. The Reform of Italian Cooperative Banks: Discussion of Proposals / E. Gutiérrez. – Washington : International Monetary Fund, 2008. – 18 p.
 190. Herrick M., Ingalls R. Rural credits: Land and cooperative [Електронний ресурс] : books.google.com.ua – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books/about/Rural_credits_land_and_co%C3%B6perative.html?id=Bi05AAAAMAAJ&redir_esc=y
 191. History [Електронний ресурс] : Farm Credit Armenia – Режим доступу : <http://www1.fca.am/about/history.php>
 192. History of the co-operative movement [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт Міжнародного Кооперативного Альянсу. – Режим доступу: <http://ica.coop/en/what-co-op/history-co-operative-movement>
 193. International Support for FULM Savings House [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу : http://www.woccu.org/newsroom/releases/International_Support_for_FULM_Savings_House_Macedonia
 194. JAK Medlemsbank [Електронний ресурс] : Сторінка

- Wikipedia – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/ЖАК_Medlemsbank
195. Kania E., Łękała Z. Regulation of cooperative banking in Poland [Електронний ресурс]: Wrocław University of Economics – Режим доступу: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/85/57-69.pdf>
 196. KBC history [Електронний ресурс]: csob.cz – Режим доступу: <http://www.csob.cz/en/CSOB/Media-service/Archive/Privatisation-of-CSOB/Stranky/KBC-history.aspx>
 197. Key statistics as on 31-12-11 (Financial Indicators) [Електронний ресурс]: European Association of Co-operative Banks (ЕАСВ) – Режим доступу: https://www.globalcube.net/clients/eacb/content/medias/key_figures/Key-_statistics-_2011_-_financial_indicators.pdf
 198. Landkredit [Електронний ресурс]: Сторінка Wikipedia – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Landkredit>
 199. Landkredit Bank [Електронний ресурс]: Сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Landkredit_Bank
 200. Landsbanki Íslands [Електронний ресурс]: Сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://is.wikipedia.org/wiki/Landsbanki_Íslands
 201. List of banks in Finland [Електронний ресурс]: Сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://www.en.wikipedia.org/wiki/List_of_banks_in_Finland
 202. Lithuanian Central Credit Union (LCCU) supports the credit unions in Lithuania [Електронний ресурс]: microcapital.org – Режим доступу: <http://www.microcapital.org/know-a-microfinance-organization-lithuanian-central-credit-union-lccu/>
 203. Mavrenko T. Development of Savings and Credit Unions in Latvia as a Part of Social Economy [Електронний ресурс]: econ.kuleuven.be – Режим доступу: <http://www.econ.kuleuven.be/smye/abstracts/p334.pdf>
 204. Махейнер R., Dr. Aschhoff, Dr. Wendt. Raiffeisen. Der Mann die Idee und das Werk [Електронний ресурс]: amazon.de – Режим доступу: <http://www.amazon.de/Raiffeisen-Der-Mann-Idee-Werk/dp/B0011DFG7M>

205. Mazurek M. Cooperative banking sector in Poland [Електронний ресурс]: docstoc.com – Режим доступу: <http://www.docstoc.com/docs/3857231/COOPERATIVE-BANKING-SECTOR-IN-POLAND-by-Marcin-Mazurek-Intelace-Research>
206. MixMarket [Електронний ресурс]: [mixmarket.org](http://www.mixmarket.org) – Режим доступу: <http://www.mixmarket.org/funders/lccu>
207. Model Law for Credit Unions [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/modellaw>
208. Moldovan Regulators Study Wisconsin CUs [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: http://www.woccu.org/newsroom/releases/Moldovan_Regulators_Study_Wisconsin_CUs
209. Molvig D. Credit Union Orientation. Staff Training and Recognition Program, Credit Union National Association, Medison, USA. – 1990. – p. 32.
210. Navarro A.M. Co-operative bank system: the Spanish case [Електронний ресурс]: ageconsearch.umn.edu – Режим доступу: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24530/1/pp05na01.pdf>
211. Nimcova L. The role of Trustfulness for the Success in Finances (Case Studies of Czech Credit Cooperatives) [Електронний ресурс]: [vse.cz](http://www.vse.cz) – Режим доступу: <http://www.vse.cz/aop/abstrakt.php3?IDcl=209>
212. Ninichuk M. Changing Perception – Macedonia's FULM Savings House Credit Union World. WOCCU. – Volume 4, Issue 2, May 2002. – P. 13–15.
213. Norsk Landbrukssamvirke [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт банку Norsk Landbrukssamvirke – Режим доступу: http://www.landbruk.no/?open&qm=wcm_2,11,1,0
214. OKO BANK Annual Reports [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт банку OKO BANK – Режим доступу: <https://www.pohjola.fi/media/liitteet?cid=390804720&srcl=3>
215. One member-One Vote in Action Macedonia Members Take Back Control [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: www.google.ru/url?sa=t&rct=

- j&q=For+FULM+Savings+House+in+Macedonia%2C+poor+governance+by+its+founding+organization+resulted+&source=web&cd=1&ved=0CFUQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.woccu.org%2Ffunctions%2Fview_document.php%3Fid%3DOne_Member_One_Vote&ei=BPjeT-DVLc_htQbIlaTQDQ&usg=AFQjCNFBu9WsdBPKOrpVt0xoXd6xckGwqQ
216. OP-Pohjola [Електронний ресурс]: Сторінка Wikipedia – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/OP-Pohjola>
 217. Piecaitis R. Lithuania's Savings and Credit Cooperatives Network: Asociacija Lietuvos Kredito Unijos [Електронний ресурс]: ru.scribd.com – Режим доступу: <http://ru.scribd.com/doc/2089549/The-Role-of-Cooperatives-in-the-European-Social-Dialogue>
 218. Plihon D. Quel modèle de banque pour l'avenir? // D. Plihon. Les banques: Nouveaux enjeux, nouvelles stratégies. – Paris, 1998. – P. 161–175.
 219. Rabank Group: Презентація для інвесторів [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Rabank Group – Режим доступу: http://www.rabank.com/content/images/01%2EIR_presentation_Rusian_tcm43-58294.pdf.
 220. Rabobank [Електронний ресурс]: сторінка Wikipedia – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Rabobank>
 221. Raiffeisen Bankengruppe [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Österreichischer Raiffeisenband – Режим доступу: <http://www.raiffeisenverband.at/gruppe.php?id=2>
 222. Raiffeisen Schweiz [Електронний ресурс]: [unico.nl](http://www.unico.nl) – Режим доступу: <http://www.unico.nl/?id=464>
 223. Raiffeisenbanken in Österreich [Електронний ресурс]: [unico.nl](http://www.unico.nl) – Режим доступу: http://www.raiffeisenverband.at/zahlen_data.php?id=3
 224. Reports [Електронний ресурс]: офіційний Інтернет-сайт Рабобанк – Режим доступу: http://www.rabobank.com/content/investor_relations/reports/
 225. Republic Of Lithuania Law On Credit Unions [Електронний ресурс]: [litlex.lt](http://www.litlex.lt) – Режим доступу: <http://www.litlex.lt/Litlex/eng/Frames/Laws/Documents/349.HTM>

226. Romanian Credit Unions Note Dramatic Growth Unions [Електронний ресурс] : офіційна сторінка WOCCU – Режим доступу: http://www.woccu.org/involved/partnerships/volunteer_activity?event=7
227. Samvinnubanki Íslands [Електронний ресурс] : сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://is.wikipedia.org/wiki/Samvinnubanki_Íslands
228. Siudek T. Polish cooperative banking sector in the face of systemic transformation and European integration in agriculture [Електронний ресурс] : Warsaw University of Life Sciences – Режим доступу: <http://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/18335.pdf>
229. Swedbank [Електронний ресурс] : сторінка Wikipedia – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Swedbank#.D0.98.D1.81.D1.82.D0.BE.D1.80.D0.B8.D1.8F>
230. Tarantola A. M. Cooperative Banks and Competition: Local Vocation and Governance Issues / A. M. Tarantola. – Taormina : Bank of Italy, 2009. – 17 p.
231. The Bank of Lithuania undertakes the strengthening of credit unions supervision and their risk management [Електронний ресурс] : Lietuvos Respublikos Centrinis Bankas – Режим доступу: http://www.lb.lt/the_bank_of_lithuania_undertakes_the_strengthening_of_credit_unions_supervision_and_their_risk_management_1
232. The Central Union of Agricultural Credit Cooperatives [Електронний ресурс] : tarimkredi.org.tr – Режим доступу: <http://www.tarimkredi.org.tr/english.php>
233. The Co-operative Movement Around the World [Електронний ресурс] : wedge.coop – Режим доступу: <http://www.wedge.coop/newsletter/april-may-2012/cooperative-movement-around-the-world>
234. The Cooperative Societies Act [Електронний ресурс] : ub.uio.no – Режим доступу: <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-20070629-081-eng.pdf>
235. The Credit unions and Microfinance: Do they offer cost effective and easily accessible financial services to tackle financial inclusion? [Електронний ресурс] : Bulgarian Academy

- of Sciences – Режим доступу: <http://www.fininc.eu/gallery/documents/w5/6-i.-christova-balkanska.pdf>
236. The European banking sector and the co-operative banks [Електронний ресурс]: Rabobank – Режим доступу: http://overons.rabobank.com/content/images/Overview%20European%20Co-operative%20banking%20sector_tcm64-79426.pdf
237. The Greek cooperative banking system: which steps for financial education? [Електронний ресурс]: fininc.eu – Режим доступу: <http://www.fininc.eu/gallery/documents/w6/9presentation-poli.pdf>
238. The Norwegian Cooperative Centre and Our Member Organizations [Електронний ресурс]: samvirke.org – Режим доступу: <http://www.samvirke.org/Portals/2/Filer/Dokumenter/Nedlasting/English-presentation.pdf>
239. The Regulation of Microcredit in Europe [Електронний ресурс]: ec.europa.eu – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=538
240. The Role of Credit Unions in dealing with financial exclusion in NMS [Електронний ресурс]: fininc.eu – Режим доступу: www.fininc.eu/gallery/documents/wp-role-cu-nmsv8.pdf
241. The Union of Credit Organizations of the Republic of Armenia [Електронний ресурс]: armcredit.com – Режим доступу: <http://armcredit.com/about/history>
242. Theurl T. Die österreichischen Verbände: Modell für eine wegweisende Arbeitsteilung? [Електронний ресурс]: wiwi.uni-muenster.de – Режим доступу: <https://www.wiwi.uni-muenster.de/06/nd/fileadmin/wpg/ws0506/material/theurl.pdf>
243. Statistical Report of World Council of Credit Unions [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: <http://www.woccu.org/publications/statreport>
244. Volksbank Gruppe [Електронний ресурс]: сторінка Wikipedia – Режим доступу: http://www.de.wikipedia.org/wiki/Österreichische_Volksbank_AG
245. Working with Community Groups, Businesses and Social Enterprises [Електронний ресурс]: abcul.coop – Режим до-

- ступу: <http://www.abcul.coop/credit-unions/newopportunities/workingwithcommunitygroupsbusinessesandsocialenterprises>
246. World Council Welcomes New Members from Colombia, Moldova [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт WOCCU – Режим доступу: http://www.woccu.org/newsroom/releases/World_Council_Welcomes_New_Members_from_Colombia_Moldova
247. Zahlen und Fakten der genossenschaftlichen Banken, Waren- und Dienstleistungsgenossenschaften. – DGRV, Bonn, 1997. – С. 9.
248. Zawajska A., Siudek T. Do Cooperative Banks Really Serve Agricultural Sector in Poland? [Електронний ресурс]: ageconsearch.umn.edu – Режим доступу: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24479/1/pp01za01.pdf>
249. Бібліотека кооперативної літератури Центру дистанційного навчання кредитних спілок [Електронний ресурс]: <http://cuedu.org.ua> – Режим доступу: <http://cuedu.org.ua/ru/BIBLIOTEKA>

Наукове видання

ПОЖАР Артем Анатолійович

**КРЕДИТНО-КООПЕРАТИВНИЙ
СЕКТОР ЕКОНОМІКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
КРАЇН**

Монографія

Головний редактор М. П. Гречук
Комп'ютерна верстка Г. А. Бжікян

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 15,6.
Тираж 300 прим. Зам. № 230/220.

Видавець і виготовлювач
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
кімн. 115, вул. Ковалю, 3, м. Полтава, 36014; (0532) 50-24-81

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,

*виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 3827 від 08.07.2010 р.*

Артем Анатолійович Пожар

Кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», виконавчий директор Асоціації кредитних спілок Полтавської області «Полтавська кооперативна ліга».

Захистив кандидатську дисертацію на тему «Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні» у 2007 році.

Сфера наукових інтересів: дослідження розвитку кредитної кооперації в Україні і світі, зокрема особливості та закономірності становлення кредитно-кооперативних систем у різних країнах.

Є одним із розробників інноваційної системи дистанційного навчання для кредитних спілок України (<http://cuedu.org.ua>).

Автор понад 20 публікацій, які висвітлюють широкий спектр питань системного розвитку кредитних спілок і кооперативних банків в Україні та світі.